

JOSO BUŽAN: POMLAD.

TOMISLAV KRIZMAN:
VINJETA.

ALOJZIJ GRADNIK:

PESMI IZ SAMOTE.

NOVEMBER.

Kdor more, zdaj v kožuhe se oblači;
kdor ko kobilica ni maral peti,
se rajše z mravljo trušil je po sveti,
sedaj se greje v koči al palači.

Ker zunaj slana je, se megla vlači,
kostanji pa, ki se v žarečem leti
nosili so v gosposki toaleti,
ob cesti zdaj so strgani berači.

Povej, al jaz te nimam tudi rad?
Al tako trda tvoja je postava,
o zemlja — mati, če ti sin ne služi?

Ker glej, ta vse sadove tvoje druží,
ta vzel je ženo, drug se ž njo zabava,
jaz praznih rok sem njih deseti brat.

LJUBEZEN PO SMRTI.

Zaprto je meni pot do tvojih vrat.
Al kadar bova že oba umrla,
čez noč se jaina nama bo odprla
in takrat pojdem k tebi, ljuba, spat.

Ker glej, če te imam tako jaz rad,
kaj bo srce, ki še ga nisi strla
in spraznila, zalega črvov žrla,
in puščala po njem svoj gnili smrad?

Ne, samo ti boš to srce imela!
In če ti zdaj ko živi ogenj sveti,
in če si zdaj prešerna in vesela,

ker ti je toliko že hrane dalo,
ti moraš tudi grozo doživeti,
ko prazno, prazno vate bo zijalo.

V SOMRAKU.

Ko v temi luč na tvoje lase lije,
so kač svetlikajočih črna kopa:
še noga moja mirno mimo stopa
in ne budi njih speče hudobije.

Al če se hrepeneča kdaj zarije,
v nje moja roka, v črnem ognju vzrase
njih divji srd, in na vse večne čase
potem bom pomnil te peklenske zmije.

POZDRAV MLADOSTI.

Zdaj svet me tirja, cesta me želi . . .
Mladost, al si bilà ti kdaj pri meni?
Bilà si v noči klici izgubljeni
in sen, ki v belem jutru izbeži.

Jaz gledam zdaj z odprtimi očmi;
a kar zdaj hlastna moja roka grabi,
je zvita sreča na lažnivi vabi,
ki kose srca meče med ljudi.

ČRNA SVILA.

To ni, to ni kril tvojih črna svila.
To morje je, ki divje vse šumi,
ko v hudi uri si mori ljudi.
Jaz pa sem čoln, ki nima več krmila.

Ni zvezde, da bi moja pot vodila.
O mati, da se sin ti ne zgubi,
al nima več, al nima nič moči,
kar toliko si zame izmolila!

DEKLICA POJE.

Al sveti se srebrni dan,
al hodi noč čez tiho plan,
po vrtu ti sprehajaš se,
ta vrt pa moje je srce.

Po vrtu tvoja noga gre
čez rože rdeče pisane;
pa se jim smeje tvoj obraz,
ker to je tebi kratek čas.

TOMISLAV KRIZMAN:
VINJETA.

IVAN LAH:

INTERMEZZO.

SLIKA.

Vstranski salon gospe Kostomarove sta med premorom sedli dve mladi gospe. Bili sta si skoraj enaki: obe mladi, obe brunetki, vitke postave, z resnim izrazitim obrazom, temnih oči, v vsaki kretnji polni gracijoznosti in one ženske ljubeznivosti, ki vabi za seboj oči in srca mladih mož.

Seznani sta se šele nocoj pri gospej Kostomarovi in sta si postali takoj znani, odkriti in zaupni. Čutili sta v sebi druga k drugi ono naklonjenost, ki nas nevede veže na izvestne ljudi in nas stori takoj v prvih trenutkih prijateljsko zaupne, odkrite in neprisiljene, kakor da smo si že davni znanci.

Poznali sta se sicer obe že prej z ulice, z raznih shodov in slavnostnih priložnosti. Poleg tega sta bili imeni njiju mož povsod dobro znani, zakaj ena je bila gospa znanega učenjaka, vseučiliškega profesorja, a druga soproga uglednega višjega uradnika.

Vendar se jima je šele nocoj ponudila prilika, seznaniti se. Zato ju je zelo veselilo, ko ju je zvečer gospa Kostomarova na svojem večeru predstavila. Čutili sta se tako blizu druga drugi, da jima je sijala iz živih oči taka velika radost, kakor da sta se sešli dve srci, ki sta že davno hrepeneli drugo po drugem.

Morda sta čutili, da sta najkrasnejši na današnjem večeru, a nobeni ni prišlo na misel, da bi bila ljubosumna.

Soproga profesorjeva je bila omožena že par let, toda od svoje mlade lepote je ohranila še toliko, da je imela na vseh večerih in plesih vedno veliko število oboževalcev okoli sebe. Bila je sploh znana kot izobražena in duhovita dama. Njena družica je bila poročena šele kratko dobo. Bila je v mestu znana krasotica. Pri tem pa nenavadno resna dama, kar so pripisovali vsi njeni globoki izobraženosti. V tem dejstvu so tudi videli vsi vzrok, da se je mogla toli krasna mladenka odločiti za starega uradnika.

Takoj spočetka so se jima pridružili stari in mladi gospodje, ki so ju hoteli pozabavati z duhovitimi in neduhovitimi pogovori. Mladi dami sta bili ves čas veselo razpoloženi in z veliko blagohotnostjo sta sprejemali posrečene in neposrečene poklone. Toda bili sta tako srečni v svoji

družbi, da sta odklanjali vse prijazne ponudbe, ter ostali ves večer skupaj. Iskali sta le primerne kota, kjer bi se mogli neprisiljeno pogovoriti.

Pogosto nam ni dano razumeti hrepenenje, ki s tajno in nepremagljivo silo polni naša srca.

Ko je bila prva polovica programa dovršena, je posedla družba po zofah in foteljih — gospe pa sta odšli v stranski salon ter sta ondi sedli na zofo.

In vendar jima ni hotel pogovor iti od srca, kakor sta si mislili preje. Zagledali sta se v drugo sobo, kjer so se zbirali in zabavali mladi pari.

Mlad gospod je slonel tam ob vratih in gledal neprestano za mlajšo gospo z velikimi zaljubljenimi pogledi. Gospema to ni moglo ostati skrito. Hodil je za njo ves večer; približal se je celo v njeno bližino in je izpregovoril z njo par besedi; toda pri vsem se je pokazal tako nerodnega, da je zardel in odšel ter poslej gledal za njo samo od daleč. Mladi gospej ti pogledi niso ušli, videla jih je, da, čutila jih je, tudi ko jih ni videla. Obraz mladega gospoda jo je na nekoga spominjal. Ugajal ji je mladi gospod in celo njegova nerodnost mu je pristojala ter ga delala vabljivega. Ko je pri njenem pogledu zardel, prešinilo jo je tako čudno čustvo, da je vztrepetala in je hotela oditi domov. Vendar nikakor ni hotela, da bi drugi videli, kaj se godi; zato je bila zelo vesela, ko je prišel premor in je mogla iz zatišja gledati v drugo sobo . . . Toda svoje zadrege ni mogla prikriti.

Gospa profesorjeva se je lahko posmejala; očitno ji je ugajala igra, ki se je igrala ves večer in jo je zanimala.

„Zdi se mi“, je rekla, „da nas ženske že radovednost prisili k temu, da ne ostanemo hladne in ravnodušne, ako se za nas zanima mlad gospod.“

„Zakaj mislite?“ je vprašala mlada uradnikova gospa zamišljeno.

„Zelo vas imam rada in gledam že ves večer lepo igro, ki naravno tudi vam ugaja. Pripoznati se mora: to je krasen človek . . .“ Ozrla se je pri tem na mladega gospoda pri vratih, ki je počasi odšel v drugo sobo.

„Tudi meni se je tako godilo“, je nadaljevala gospa profesorjeva s kratkim vzdihom. „Bala sem se spočetka ljudij, zakaj na nikogar ljudje tako strogo ne pazijo, kakor na mlado gospo, ki ima nekoliko starejšega moža. In recimo, da imamo v tem slučaju na sebi res mnogo vabljivega in zapeljivega. Zato se tako rado obsoja vsaka, še tako nedolžna šala, ki si jo dovolimo. Pri tem se toli rado pozablja, da se nam ne bližajo vsi možje z onimi mislimi, ki jim jih pripisujejo ljudje, ki niso nikdar globlje pogledali v življenje. Morda boste imeli priliko, spoznati običaje, ki vas bodo presenetili. Jaz se morem gibati vedno svobodno, — zakaj moj mož je razumen človek, — zato sem doživela že toliko zanimivega, da sem pri tem spoznala svet v popolnoma v drugi luči, nego sem ga videla prej.“

„Tudi jaz imam popolno svobodo“, je rekla mlajša gospa, ki je šele zdaj začela pozorneje poslušati prijateljico.

„In prav ta slučaj“, je pripovedovala profesorjeva soproga dalje, „me spominja nečesa, kar sem doživela v prvem letu svojega zakona — in mi je ostalo za vselej v spominu“

„Pripovedujte!“ je rekla mlajša gospa, ki bi bila hotela najrajše presedeti tako vso noč in poslušati povesti o ljubezni.

Mladi gospod se je bil vrnil zopet na svoje mesto pri vratih, naslonil se je na zagrinjalo in se zagledal v veliko sliko na nasprotni strani, ki je kazala „slovo pri klavirju“.

Mlada gospa je čutila njegove otožne poglede, ki so včasih ostali na nji in jo gledali dolgo, nepremično

„Bilo je prav tako, kakor danes“, je pripovedovala njena tovarišica; „na plesu neke ožje družbe, na soareji. Bila sem tam z možem; toda on je po svoji navadi našel družbo učenjakov in literatov ter je ostal pri njih ves večer. In zgodilo se mi je prav tako, kakor se godi nocoj vam. Med mnogimi drugimi se mi je približal tudi mlad gospod Bil je skoraj podoben današnjemu vašemu častilcu, ali kakor ga hočete imenovati.“

Mlada gospa se je pri tem nekoliko posmejala in skrita rdečica ji je zalila bleda lica.

„Ali res? Podoben mu je bil? To je zanimivo,“ je rekla.

„Da,“ je govorila gospa dalje, „celo prav tako neroden je bil, ali recimo, tako plah. Hodil je od daleč in se oziral za menoj. Cenila sem pri moških vedno višje odločnost in predrznost nego bojzljivost in omahljivost. Goethe nas je mogoče zelo dobro pogodil, ko je dal mladim

možem svet o ženskah v svojem znanem epigramu. Toda takrat mi je ugajalo to, kar mi sicer ni všeč. Morda vsaki zunanosti pristojna gotova lastnost in morda ima vsak pojav tudi nekaj neznanega vabljivega za seboj. Da, zdelo se mi je celo, da bi mu predrznost in navadno dvorjenje nikakor tako ne pristojalo, kakor njegova plašnost in zaljubljena nerodnost. Čez dolgo šele se je odločil plesati z menoj, in moram reči, da sem bila zelo srečna ž njim oni večer“

„Kako to?“ je vprašala mlada gospa, ki je poslušala to povest z vedno večjim zanimanjem.

„Kakor vam bo znano, spočetka pri svojem možu nisem bila srečna. Težko se pač ločimo iz one lepe dežele sanj, kjer smo se zasanjali ob mamljivi pesmi prve ljubezni. Mož, ki sem ga bila ljubila, si je zaradi razmer vzel drugo, bogatejšo, in tako se je zgodilo, kakor mnogokrat: spustimo jadra in vesla in se prepustimo dobrim vetrovom. Poslej sem iskala svojo srečo po drugih potih in sem jo našla v umetnosti. Takrat sem bila še negotova in nemirna; nisem bila še popolnoma prešla na drugo stran Toda imela sem popolno svobodo, odločiti se sem ali tja, in to me je rešilo. Ostala sem zvesta sama sebi. Naravno je, da sem zelo hrepenela v bližino ljudij, ki so imeli z njim kaj skupnega ali ki so imeli meni enako usodo. In v tem je bila sreča onega večera Seznanila sva se navadno hitro in začela takoj intimen pogovor. Bil je zelo zanimiv, globokočuten in nežen človek, in od onega večera naprej sem vedno laglje pozabljala na ono, kar je bilo in je minilo in se ni moglo vrniti nikdar več!“

Tu je mlajša gospa rahlo pokimala in se zagledala v mladega gospoda.

„Zakaj?“ je vprašala nato zamišljeno. „Kaj vaju je zbliževalo?“

„Tudi on je bil zapuščen. Ljubil je, da, iz vsake besede se je poznalo, kako jo je ljubil. A breznadejno, poln tuge! Ne vem sicer, kdo je bil kriv, da sta se bila razšla, ampak meni ga je bilo žal. Čutila sem njegovo boleščino, ko je govoril toli nežno o svoji izgubljeni ljubezni. Takrat sem si želela imeti moža, ki bi me tako ljubil! Bila sem srečna, ko sem videla, da je dobil mladi mož baš v pogovoru z menoj mnogo utehe, kajti dotlej je divjal v njem obup. Le obup pa je bil tudi vzrok njegove bojzljivosti, ako je to sedaj še pravi izraz za to vrsto ljudij. Razumeti jih moramo in potem razumemo tudi to, kar se godi danes vam“

„Ali ste se še kdaj sešli z njim?“ je vprašala mlada gospa s tihim glasom.

„Da, slučajno sva se srečala zopet na nekem večeru . . . Njegova izvoljenka je bila takrat na jugu . . . na poročnem potovanju . . .“

„To je bil on, to je bil on!“ si je šepetala mlada gospa in je pobledele. Solze so ji stopile v oči. Spomnila se je pisma, ki ji ga je bil pisal nekoč o tem, kako se je bil sešel z mlado gospo na plesu in kako ga je učila resignacije. S tresočo roko je prijala roko svoje prijateljice in rekla:

„Zelo sem vam hvaležna za nocojšnji večer“. . . Toda zadnja beseda je izginila z vzdi-

hom in mlada gospa si je zakrila oči. Gospa se je nagnila k nji in rekla:

„Razumem vas, draga moja. Enaki sta nam jini usodi. Za enkrat iščite svojo srečo v tem, da osrečujete druge in sicer ne enega, ampak mnoge, ne za enkrat, ampak za vselej . . .“

V tem je nekdo zaigral valček na klavirju. Vstali sta in odšli v salon. Pri vratih jima je prišel nasproti mladi gospod, poklonil se je mlajši gospej in jo prosil za ples . . .

Udano mu je podala roke in molče sta zaplesala valček „Nad valovi.“

IVAN IVANOV:

ADELI.

I.

Vsa draga mi je moja celica,
tajinstvena je kot kapelica,
kadilo v njej: molitve moje svete
puhtijo v somrak zate, zlato dete!

Le tebi, ljubljena Adelica,
je posvečena ta kapelica,
le ona zna za želje moje vnete,
za misli divne, sladke vse neštete.

Po njej gorijo svečke: upi moji,
da srečen bom v ljubezni lepi tvoji
kot ženin pred oltarjem blažen ves.

O vem, Adela, da nikoli varan,
nikdár ne bom vzdihaval razočaran,
da mučil me ne bo kot nekdanj — kès.

II.

Ti bila deva si začarana,
iskala te je duša varana,
od nad, blestečih ciljev goljufana,
obupu izročena in prodana.

A znala duša je od tajne sile gnana,
da bivaš, da odločena, izbrana
od večne si usode meni ti,
zato iskal sem dni te in noči.

Iskal te kakor kraljič po gradovih,
iskal med bleskom mestnih te dvoran,
iskal te v rodni vasi sem željan.

Da najdem te, sem blodil po gozdovih
in po gorovjih, in se nisem bal
bodečih trnov ne grozečih skal.

III.

A ti na tej živela si ravnini,
v najbližji moji bila si bližini,
trpela si, tešitelja želela,
jetnica si rešitelja želela.

A jaz te v lastni neizrečni bolečini
opazil nisem, — vedno po daljini
blodila mi je misel nevesela,
od tukaj proč nemirna je hitela.

Tako ostala stena je med nama,
zato si morala trpeti sama,
jaz sam ostal sem s svojimi bolmi!

Da teši te, nikogar bilo ni,
nikogar, da izvede te iz ječe,
ki gledala iz nje si hrepeneče.

IV.

Za té se bal je ljubosumni zmaj,
od vseh strani te varno je zastražil,
kdor ljubi tebe, tega je sovražil,
zapiral ti je vsaka vrata v raj.

In straži te, zapira te še zdaj,
ne dá, da kdo bi tvoje boli blažil,
da bi te vso izmučeno tolažil,
da lil bi v kupo ti ljubezni slaj.

Le jaz pod oknom tesne tvoje ječe
pošiljam pesmi sladko hrepeneče,
tožeče bol, a srce tolažeče.

Hvaležno ti oziraš se na mé,
v očeh ti zaleskečejo solzé,
molitve vroče k nebu zakipé.

V.

„Ljubezen“ sem na prapor svoj napisal
in zmagal sem kot kraljevič-junak,
umakniti se moral je sovrag,
v očesih tvojih solze sem izbrisal.

Ne boj se nič, — kaj trepetaš mi, draga?!
Bojiš se, ker sovražnik še preti?
Neplašena mu glediva v oči,
on je poražen, najina je zmaga!

Pač zvija se, otrovni sika zmaj, —
ne boj se nič, — odprt je nama raj,
in zmaj beži pred mečem Kerubovim.

A midva z upanjem, s pogumom novim
nedolžna, dobra v zemski raj stopiva,
ljubezni žitje novo v njem začniva!

PETRUŠKA

MED PLESOM.

Godba igra, in pari se sučejo
v dvorani ko bistre vrtaljke,
gosto drug z drugim v krogu se smučejo
mimo gledalca, gledalke.

Jaz jih ne vidim, ker vzel na rovaš
tebe sem, svetli draguljček,
ki tak veselo okrog frfotaš
kot pomladanski metuljček.

Pazi, metuljček, da se ne ožgeš,
ker tu preopasne so luči —
in mesto da take smrti umreš,
se rajši mene ljubiti nauči!

RUDOLF VALIČ:
VINJETA.

FELICIJAN PL. MYRBACH: SADOVNJAK.

DR. KAREL HINTERLECHNER (DUNAJ):

IZ GEOLOGIJE.

(Dalje.)

Na podlagi realnih izkušenj smemo govoriti dandanes le o najvišjih zemeljskih plasteh, oziroma le o temperaturnih izpremembah v poslednjih. Vsa ta globočina pa odgovarja le $\frac{1}{31100}$ dolžine vsega zemeljskega polumera.

Temeljem števil, s katerimi razpolaga znanost doslej, smemo sicer morda domnevati, da narašča temperatura v aritmetiški progresiji. Gotovo to ni.

Kjer so navrtali zemljo dosti globoko, tam se ovajajo namreč neke „izjeme“: geotermiska globinska stopnja narašča, ali z drugimi besedami: zemeljska temperatura zaostaja za ono, ki jo zahteva ravnokar navedena teorija. Če nas ne varajo številke, se vrši to v geometrijski progresiji.

Ako odgovarjajo tozadevne številke gotovim naravnim zakonom, to se pravi, če niso tozadevna, dosedanja spoznanja le „izjeme“, potem dokazujejo z matematično-fizikalno gotovostjo, da ne dobiva naša zemlja dandanes iz svoje notranjosti nikake gorkote več, in da je vsa njena doslej opazovana gorkota nekak preostanek mnogo večje gorkote, ki se je manjšala že v preteklosti, in ki se izgublja tudi v sedanjosti bolj in bolj: naša zemlja se torej ohlaja!

Dosedaj smo dokazali, da je zemlja v svoji notranjosti silno vroča ter da se ohlaja. Do poslednjega spoznanja pridemo pa lahko še popolnoma drugim potom.

Fizikalno je dognana stvar, da brez dela ni gorkote. Vsaj mehanična toplotna

teorija trdi zato, da je gorkota neka oblika eneržije: gibalna eneržija¹⁾ najmanjših telesnih delcev.

Kadar privzdignemo kladivo — delamo. Pri padcu ima potem kladivo neko eneržijo, ki odgovarja našemu delu. Po padcu jo kladivo sicer (časovno do gotove meje) izgubi. Njegova sila pa preide pri tem na vdarjeno podlago. Več kot mikroskopsko mala delca se prično vsled tega (sicer navadno nevidljivo) gibati. Poslednje se nam javlja lahko na več načinov. Udarec je čuti, a podlaga se tudi segreje. Zato pravimo: najmanjša njegova delca dobé neko množico gibalne eneržije.

Vsako telo, ki mu ne dovajamo fizikalnim ali kemijskim potom eneržije, jo izgublja. Zato se ohlaja vsako telo, ki ga ne segrevamo zadostno. Ta zakon velja naravno tudi za našo zemljo, in sicer v vsakem slučaju, kajti gorkota, ki jo dobiva od solnca ali kemijski procesi, ki se vrše v in na zemlji, davno ne nadomesté one množice gibalne eneržije, ki jo je že izgubila in ki jo izgublja še dandanes v vesoljstvo. Zato smemo brez pridržka trditi, če sklepamo retrospektivno, da je bila naša zemlja nekdanj gotovo gorkeja. Še več, vsi dosedaj omenjeni momenti upravičujejo trditev, da je bila naša zemlja nekdanj velika krogla, ki je oddajala v vesoljstvo lastno gorkoto, in ki je svetila z lastnim svetilom. Dokaz torej, da je bila tudi naša zemlja nekdanj svetla zvezda, kakor jih je videti še sedaj toliko!

Vprašanje, ki smo se ga s tem dotaknili, nam odpira brezkončno perspektivo, ne da bi jo hoteli na tem mestu podrobno risati. Za naše namene zadostuje spoznanje, da je bil planet, na katerem živimo, nekdanj v onih štadijih, ki jih ovajajo po naukih fizike in astronomije še dandanes nekatera svetovna telesa drug poleg drugega.

Paralela raznih faz, ki jih ima naša zemlja že za seboj in raznih svetovnih teles v raznih njih fazah v sedanjem času nam podaja one nazore o postanku in torej o najstarejšem veku naše zemlje, ki jih vsebuje takozvana Kant-Laplace-ova teorija.

Samo ob sebi se razume, da nimajo geološki zemljevidi s tem vekom sploh nič opraviti, ker hribin še niti bilo ni.

¹⁾ Bewegungsenergie.

III.

ARHAJSKI VEK — NJEGA DELITEV V a) ANHIDRISKO b) OCEANSKO DOBO — GOROTVORNE SILE — SIGURNIH ARHAJSKIH TVORB NE POZNAMO — RAZDELITEV GNAJSEV.

Arhajski vek se pričinja z onim časom, ko je dobila naša zemlja (zunanjo) skorjo, v tem ko je bilo v njeni notranjosti še vse kapljivo-tekoče. Konča se s pričetkom življenja na tej skorji.

Kakor bomo videli, smemo deliti ta vek logično v dve dobi. V prvi je bila zemlja še tako vroča, da voda sploh še ni mogla eksistovati; zato jo nazivljemo za: anhidriško dobo; v drugi zahteva logika eksistenco vodovja, po čemur jo imenujemo: oceansko.

Pričetkom tega veka je dobila torej zemlja neko skorjo. Izgubila je vsled tega seveda lastno svetilo; toda ne takoj za vedno. Izprva je bila skorja nekaka tenka kožica, ki so jo mogočne erupcije neštetokrat prodrle in vsled česar se je zemlja zopet z lastnim svetilom zasvetila. Material, ki je prihajal po erupcijah na dan, se je mestoma kopičil ter naravno tudi ohlajal. Vsled tega, in ker je rasla skorja obenem proti zemeljski notranjosti, je postajala prva vedno debelejša in zato trdnejša.

Razmere v tej dobi se razlikujejo brezdvomno bistveno od onih pri dandanašnjih erupcijah. Tedaj je bila zračna temperatura bistveno višja nego sedaj. V atmosferi je bila obenem še vsa voda, ki se nahaja dandanes na zemlji in v vrhnih njenih plasteh. Razen tega je imela še v sebi celo vrsto drugih snovi v plinasti obliki, kakor so ogljikova kislina, klor, žveplo itd. Iz tega pa sledi, da je morala segati atmosfera onega časa mnogo višje nego dandanes, in da je bil zato tudi zračni tlak mnogo silnejši nego je sedaj. Skratka, prva skorja je nastala približno pod takimi pogoji kakor lava, ki je skrepenela v globočini vulkanskega žrela, ne da bi bila pritekla na dan. Vsa snov se je le počasi ohlajala; iz rudninskih raztopin so kristalovali minerali le zelo počasi. Nastale so tedaj tvorbe, ki so bile zložene iz samih precej velikih kristalov. Morda smemo primerjati tvorbe te dobe raznim granitom in drugim sorodnim hribinam, od katerih vemo, da gotovo niso skrepenele na površini zemlje. Na vprašanje, jih li poznamo kje dandanes, hočemo odgovoriti pozneje.

V primeru z anhidriško so se izpremenile razmere v oceanski dobi bistveno. Nastopil je

nov činitelj k gorkoti, in to je bila, kakor rečeno, voda, ki je morala nastati, kakor hitro se je zemlja in njeno ozračje zadostno ohladila. Poleg vode in erupcij pa moramo pripisovati v tej dobi še nekemu faktorju več ali manj mogočen vpliv.

Položi jabolko na suho mesto čez zimo ali pa celó za peč, kjer naj se počasi posuši. Vsled sušenja izgubi nekaj svojega soku. V raznih njegovih delih pride do raznih fizikalnih razmer; zato končni efekt: kožica se nagubanči.

Z gotovimi izjemami naraste vsebina vsakega telesa, vsled povišanja njegove temperature; v obratnem slučaju se zmanjša, se skrči. Pri tem ne veljajo za kapljevine in za trdna telesa prav iste mere. V vsem sistemu, ki ga nam predstavlja v duhu naša zemlja v onem času, ko se je ohladila toliko, da je prvič deževalo, moramo razlikovati brezdvomno žarečo-kapljivo tekočo notranjost in več ali manj trdo skorjo: razlika, katerimi so bile vezane prav gotovo na raznih mestih razne fizikalne razmere. Krčenje se je vršilo zato v zemeljski notranjosti v drugi meri nego v skorji. Zemlja je dobila prve gube v svojem obličju: prva gorovja, prav podobno, kakor sušeče se jabolko.

Prve gorotvorne sile so brez ozira na prvotne vulkane torej posledica ohlajanja našega planeta.

Gora dolina-voda! Kar se tiče mehaniškega vpliva vodovja na gorovja, je v bistvu danes isti kakor je moral biti že v arhajskem veku: pogorja ruši voda, doline in ravnine pa zasiplje z gorskim razsipom. Te nove tvorbe imenujemo splošno usedlive ali sedimente.

Ker se pripisuje v geologiji in v geoloških zemljevidih splošno, kakor tudi posebej pri Slovencih še dandanes na podlagi gotovih znanstvenih dogem arhajsko starost nekaterim tvorbam, zato naj se nam dovoli, da posvetimo temu predmetu s posebnim ozirom na arhajske usedline nekaj več pozornosti.

V arhajskem času je bilo vodovje še visoko temperirano; nasičeno je bilo dalje z raznimi kisljinami in drugimi močno učinkujočimi snovmi. Zračni tlak je bil tedaj tudi še mnogo silnejši nego sedaj. Torej razmere, ki pospešujejo dandanes brez izjeme kemijski razkroj. Zato je moralo biti vodovje na vseh mestih nasičeno z onimi snovmi, iz katerih je bila prvotna zemeljska skorja.

Logično smemo na podlagi tega dalje sklepati, da so vse mineralne snovi iz te prve splošne raztopine kristalovale, ko se je voda ohlajala, oziroma ko je izhlapevala. Tu se nam

vsiljuje zato vprašanje: Ali se je vršilo to v kakem redu?

Dognana stvar je in vsakateri se lahko prepriča, da se ne tope vse snovi enako lahko: nekatere hitreje, druge počasneje. Obratno se zato izločajo iz raztopin. Iz raztopin se izločajo torej skratka posamezne snovi v gotovi — vrsti. Nepobiten dokaz za to trditev so nam ogromna solišča, ki so nastala vsa v morjih, in iz katerih se je izločil najpreje malec, potem kamena sol in šele naposled lahko raztopne spojine kalija in magnezije.

Ni dvoma, da je veljal isti zakon tudi že v arhajskem veku. Za vsako nasprotno trditev bi morali zahtevati brezpogojno preciznega dokaza. Ker tega ni moč doprinesiti, zato smemo pa vprašati, kje so one tvorbe, v katerih se ločijo posamezne plasti snovno na tak način, kakor naprimer v soliščih? Kje so take **arhajske** tvorbe? Logični odgovor je kratek in jasen: vsa geologija jih ne pozna, ki bi sem spadale, in ki bi odgovarjale vsem zahtevam, ki jih stavita — fizika in kemija.

Zato trdim¹⁾ smelo, da dandanes ne poznamo ni za ped usedlin, ki bi bile nastale brezdvomno v arhajskem veku! Morda se me bo tu apostrofiralo: in graniti ter gnajsi? S temi se hočem takoj pečati nekoliko podrobneje, tu preje le še par besedi o razsipinah tega veka.

Različne hribine, ki so mlajše od arhajskega veka, so nastale le vsled razkranjanja prvotnih, vsepovsod več ali manj enakih tvorb in zaradi separacije njih kemijskih spojin. Za ta proces je potrebovala narava časa, kakor bomo to videli pozneje, ta vek je bil pa za to še prekratek.

Zato so morali biti mehaniški sedimenti vedno hribinam prve skorje zelo enaki in naj jih je odnesla voda še tako daleč.

Mislimo si razsip vsled gorotvornih sil vrhu tega zlepljen, potem pa dobimo že celo popolnoma enak material, kakor je morala biti prvotna skorja. Kakor bomo spoznali pozneje, pa tudi tega materiala še nikjer niti ne poznamo absolutno gotovo!

¹⁾ To isto sem dokazal znanstveno z ozirom na omejen teritorij, ki je bil preje nekak prototip arhajskih tvorb v svojem nemškem spisu: „Geologische Verhältnisse im Gebiete des Kartenblattes Deutschbrod (Zone 7. Kol. XIII). „Jahrbuch der k. k. geolog. Reichsanstalt“. Letnik 57. (str. 115—374) Dunaj 1907. — Danes imam tozadevnih dokazov skoro že za vso vzhodno Češko in velik del zapadne Moravske.

Granit¹⁾ in gnajs²⁾ veljata — zlasti poslednji — pretežni večini onih geologov, ki prisegajo na dosedanjo existenco tvorb arhajskega veka, kot nekaka posebno odlična zastopnika te dobe.

Pri tem argumentujejo približno nekako takole:

1. Prva skorja naše zemlje je morala biti brez dvoma vsepovsod enako ali vsaj približno enako sestavljena. Od sedaj eksistujočih tvorb pa imata le gnajs in granit take lastnosti, kakršne prilaga teorija prvotni zemeljski skorji, torej naj bi bila oba arhajske starosti.

2. Vse usedline, ki jih poznamo na zemlji, bi dale, če bi jih bilo mogoče raztopiti, neko zmes, ki bi bila kemijsko enaka granitu ali go-

¹⁾ Granum (lat.) - zrno; granit imenujemo debelo do drobno zrnato zmes živca, kremenjaka in sljude. Vsaj po nazorih (recte predsodkih) starejših geologov ne smejo biti razvrščene te zmesnine v vsoprednih plasteh.

²⁾ Gnajs (od korena kakor glagol gniti) se vidi včasih, kakor da je gnil; je iz vseh tistih rudnin, ki se nahajajo tudi v granitu. Razvrščene so, kolikor vemo doslej, vedno v vzporednih plasteh.

tovim gnajsom; zato so torej nastale iz njih, oba sta torej starejša in zato arhajska.

3. Poslednje zlasti zato, ker je najti edino te 2 hribini pod onimi najstarejšimi usedlinami, ki ovajajo okamenine.

4. Mineraloško se razlikujeta omenjeni 2 hribini od vseh drugih usedlin; torej nista nastali kakor navadne mlajše tvorbe.

5. Ker je le gnajs obenem kristalast in skrilav, bi ga morali smatrati arhajskim tvorbam, češ kristalasta in skrilava ni sicer nobena druga in posebno baje nobena mlajša hribina.

6. V granitih in gnajsih ni okamenin, ergo so starejši od najstarejših usedlin, ki ovajajo še dandanes okamenine.

7. Med gnajsi in graniti na eni strani in mlajšimi usedlinami na drugi je opazovati skoro povsod presledek, ki ga ni moči utajiti.

Ti argumenti ne dokažejo žalibog vsi skupaj onega, kar bi hoteli dokazati nekateri učenjaki, a posamezne teh trditev so osnovane celo na premisah, ki jih moramo odkloniti a priori. Ugovori so bistveno sledeči. (Dalje prih.)

VLADIMIR LEVSTIK:

PISMO.

Večer . . . kamin pred mano prasketa . . .
Večer! Že davno čez mrakotne dvore
je padel zadnji žarek skoz zastore . . .
Zdaj od spominov mrak se lesketá.

Spet nema, tiha mimo mene greš
in mi v pozdrav ne prožiš bele dláni:
skrivnosti polno gledaš me postrani,
ti, ki samá med vsemi k meni smeš.

Srca globin ti iščejo oči?
Poglej mi vanje: groba dva stojita,
dva mrtveca v teh dveh grobovih spita,
in križa božjega nad njima ni.

In demon je pobit in pokopan.
In kdaj? . . . Ko ničevost sem tvojo vzljubil. —
In tu? . . . Ko pota tvoja sem izgubil,
sem videl grob. Ves svet je legel vanj . . .

Podromanja.

IZ BOSNE IN HERCEGOVINE.
W. ARNDT: ODLIČEN BOŠNJAK.

PELINČKOV GOSPOD IN NJEGOVA HIŠA.

POVEST.

(Dajje.)

Dr. Stanič: Prosim, ostanite, ker drugače grem jaz. Nočem, da bi bilo videti, kakor da imam bogvekaj proti gospodu Žitniku. Tudi če bi res imel kaj, mi je zdaj ljubše, ko ste bili že pri prvih besedah tu, da ste navzoči do konca.

Milan: Torej? Kaj hočeš reči o Žitniku?

Dr. Stanič: Jaz? Hm . . . Pravzaprav . . .

Milan: Nič pravzaprav! Oprosti; če molčiš zdaj, moraš vzbuditi sum, da veš nekaj zelo težkega, in je tvoja častna dolžnost, da govoriš.

Dr. Stanič: Fant! To vem jaz, kdaj mi je častna dolžnost govoriti in kdaj molčati. Sicer pa: da mi je Žitnik zoprni, kakor so mi zoprni vsi taki oblizanci, nisem nikdar skrival, drugo me pa itak ne briga!

Milan: Človek bi rekel, da je gledalo prej še nekaj več izza tvojih besed, ampak naj bo . . . (Julij prikimuje). Sicer bi ne bilo pa nobeno čudo, če bi bilo prišlo tudi do tvojih ušes, kar je neki hudič raztrosil o njem po vsem mestu . . . (prijazneje) To si mislil, kaj ne?

Dr. Stanič: No, zdravniku bi ne bilo treba, da pride do njegovih ušes, saj ima sam oči! Ampak, da se razumeva: zdravnik sem in zato poklican, da pomilujem in zdravim, če morem, ne pa, da sodim. Jako se motiš torej, če domnevaš, da bi imel jaz proti možu kaj specialnega. Šele ko sem čul, da stopi v najtesnejšo zvezo z družino, ki sem ji najiskreneje vdan, sem se prestrašil . . .

Milan: (zadet) A? kaj misliš tudi ti? . . .

Dr. Stanič: (molči.)

Milan: Morda je bilo nekoč . . . Ne rečem . . . Ampak zdaj je prestano. Mož je dal včeraj, strogo med nami rečeno, mojemu očetu častno besedo.

Dr. Stanič: (zelo presenečeno) Častno besedo? . . . A! . . . (Se nasmehne). No, zdravniško izpričevalo bi mi bilo ljubše . . .

Julij: Zakaj gre? Saj vaju ne razumem nič več. Kaj je gospod Žitnik bolan?

Milan: (ne da bi poslušal Julija, pol v šali, pol zares) Ti, doktore, pazi! Rekel sem že, da je dal Žitnik častno besedo.

Dr. Stanič: Larifari!

Milan: (plane po koncu) Doktor! Ti veš, kako jaz spoštujem častno besedo, dokler nimam naravnost dokazov, da sem se motil!

Dr. Stanič: (mirno) Tako? Ampak kakor vidim, jo spoštuješ celo, ko že imaš te dokaze.

Julij: Milan! Dovoli, da se ti čudim . . . Jaz bi bil že davno . . .

Dr. Stanič: (rezko proti njem): Kaj bi bili?

Julij: Izvajal konsekvence! Ne vem sicer, zakaj gre, ali toliko zdaj razumem, da dvomite na kavalirski častni besedi. In če čuje to drug kavalir, mora izvajati posledice.

Milan: Jih bom tudi jaz — — — če bo treba. Kje praviš, doktor, da imam take dokaze?

Dr. Stanič: V moji besedi.

Milan: Kaj se zdravnik ne more motiti?

Dr. Stanič: Gotovo. Vsaj napol in vsaj v tem štadiju bolezni.

Milan: Torej! In če ti da človek vrhutega še celo svojo besedo?

Dr. Stanič: Potem se udam in pravim, da sem se zmotil, če imam opraviti s pravim možem, ki mu gre vera.

Milan: Udaj se torej tudi glede Žitnika in prekličij svojo besedo!

Dr. Stanič: (se zasmehuje) Oho, Žitnik pa še ni tisti mož, ki bi mu jaz žrtvoval pol svojih oči in še celo prekliceval. Kaj naj, vruga, prekličem? Tega bi morda niti ozdraviti več ne mogel. Bravo! Da bi človek lahko kar prekliceval, kakor so nekoč zagovarjali. Dobro bi se nam godilo, padarjem! — kar preklicevali bi jetiko, koze, vse po vrsti!

Milan: Prosim, da opustiš te neumestne dovtype. Ti imaš torej pomisleke naravnost proti Žitnikovi častni besedi, zato, ker je Žitnikova?

Dr. Stanič: Da! Oziroma Žitnik mi ni dovolj moža, da bi, kakor sem že rekel, niti svojim očem več ne verjel.

Milan: (mrzlo) Potem se pomeniva drugje. Izvolite zapustiti mojo sobo, gospod doktor. Menda ste celo rezervni častnik?

Dr. Stanič: (ga nekaj časa začudeno gleda) A tako? No, če je tako, pa rad grem . . . O, otrok, otrok! (Se molče in smehljaje prikloni ter odide.)

2.

Julij: Bravo, Milan! Tako se ravna!

Milan: (silno razburjen) Ta je pa res lepa! Vse ima slednjič svoje meje! Človek misli

lahko, kar hoče, ampak — —. No, da, skratka: Častna beseda je častna beseda, in jaz jo bom branil vedno s svojo zadnjo kapljico krvi. A propos: za enega mi boš ti, kaj ne?

Julij: Se razume! Kaj misliš zahtevati težke pogoje?

Milan: Pravzaprav . . . pravzaprav . . . je razžaljen on . . .

Julij: On?

Milan: No, saj sem ga razžalil jaz! Ker sem ga poslal!

Julij: Že, ampak to še ni tako razžaljenje da bi . . . Ne, veš kako je! on je razžalil tvojega svaka, torej je razžalil tebe; potemtakem je on razžalilec.

Milan: To se pravi: S tem, da je razžalil Žitnikovo, je razžalil vsakega poštenjaka častno besedo . . . sploh, kdor ne verjame častni besedi, je v mojih očeh navaden lopov! Odrekel bi mu lahko celo vsako satisfakcijo . . . ampak, ampak, kaj hočeš — kmetu?

To je prava beseda: kmet! Bravo! Še dobro, da si pravi samemu sebi tako!

Milan: Oho! Pa v čisto drugem smislu, veš! O, takole, veš, od zgor dol; in še kako od zgor dol! Takole pómilovalno, češ: vi ste ubogi degeneriranci, slabiči, rastline po gosposkih vrtilih, mi pa smo hrastje iz zemlje ven, s koreninami v stoletjih.

Julij: Smešno!

Milan: (zbežano) Nekaj je že morda na tem, kar se tiče svežosti in zdravja na primer. Toda — — —

Julij: Eh, kaj, bik ima tudi zdravje!

Milan: Ne, ne tako! Jaz mislim večkrat o tem. Je nekaj na robustnosti teh ljudij, če so res sami svoji in se ne trudijo, kako bi kopirali nas. Ne rečem tudi, da njih srce nima neke vrste čustev, celo zelo lepih čustev, vsaj mislim si tako . . . Ampak, tako nekako so, bi rekel, kakor zemlja, iz katere so vzkli: — sveti se v solncu in preliva in čudovito je vse tja čez; ali udari s pikonom v njo, pa je vse trdo, in kamen zapoje pod površino. In tako bi rekel, da tudi Stanič ne more umeti, kaj je naprimer to: častna beseda. Žitnik je lahko najslabši človek, ampak kavalir je. (Se zopet sili v razburjenje.) In če da častno besedo kavalir, človek iz dobre družine, s tako vzgojo, pa mu jaz verjamem! In potem tudi stojim zanj!

Julij: Tako je! In če kdo ne verjame, se ga mora poučiti z argumenti kavalirjev. Sploh, škoda še govoriti o tem. Na Staničeve imperti-

nence je mogel slediti samo en odgovor. In tega si mu dal. Oziroma mu ga daš pojutrnjem.

Milan: Misliš? Fant je bil nekdam imeniten sabljač in še boljši strelec.

Julij: Ah, pojdi! Tako resna vsa stvar sploh ne bo. O zadnjem še govora ni. In saj veš, — če se človek pol leta ne sablja, je vse pozabljeno.

(Zunaj se zaslišijo hitri koraki).

3.

Dr. Kraševc: (na vratih, ko zagleda še Julija) A! vi tukaj? Servus! (Milanu): Mislil sem, da si sam. No, nič ne de. Doktor Stanič je bil namreč pri meni.

Milan; (se spogleda z Julijem) On?

Dr. Kraševc: (razburjeno) Jako žal mi je, ampak posaditi sem ga moral takoj pred vrata.

Milan: (strni, potem:) In zakaj?

Dr. Kraševc: Hm, fant je bil res pri nas že kakor doma, saj sem ga takorekoč jaz izšolal, ampak menda misli zato res že, da si sme vse dovoliti.

Milan: In kaj . . . ?

Dr. Kraševc: Kar intrigirati začne! Prišel je zopet z onim na dan . . . (se premisli in umolkne.)

Milan: (se nasmehne) Le povej le, papa, Julij je slišal že itak o vsem. Prav radi tega je bil Stanič namreč pravkar tudi tu pri meni; (hitro) In prav tako sem ga vrgel tudi jaz ven.

Dr. Kraševc: Kaj? Ti? . . . A! veš kaj: jaz, to je vseeno, — toda ti — — —

Milan: Ne vem, papa. Moral sem imeti že svoje vzroke tudi jaz . . .

Julij: Če bi bili vi, gospod doktor, sami navzoči, bi sodili gotovo drugače.

Dr. Kraševc: A, a, a! Sicer še več, ampak . . . No, o tem bova rajši drevi govorila.

Julij: (se vzdigne.) Dovolite, gospod doktor, da se vam priporočam. Tisto zadevo lahko jaz docela uredim, kajne, Milan? Saj dovoliš?

Milan: Prosim te celo!

Julij: Pridem torej jutri zjutraj zopet k tebi. Sluga! Klanjam se, gospod doktor! (Odide).

4.

Dr. Kraševc: (hodi nekaj časa molče gor in dol po sobi.)

Milan: (bobna po mizi in gleda skozi okno. Naenkrat zunaj nekdo potrka.)

Dr. Kraševc: (nervozno) Prosto!

5.

Dr. Stanič: (ko ugleda dr. Kraševca) A! Pardon! (hoče zopet oditi)

Dr. Kraševac: (najprej osupne, a potem se veselo in dobrodušno zasmеje). Kar naprej, kar naprej, doktore! kaj bi, vraga, ongavili. Oprostite, da sem bil takole malo robat z vami. Toda saj razumete? Stari smo, pa se nam za malo zdi, če nam prične takole zelenè docirati in modrovati. Ampak potem mi je bilo takoj žal, ko vem, da niste mislili tako hudo.

Dr. Stanič: (ki se je še malo obotavljal, zapre na te besede vrata za seboj, stopi korak dalje in pravi gorko:) Prav gotovo, da nisem mislil slabo, gospod doktor. In žal bi mi bilo, če bi mi vzeli moje poštene besede tako za zlo. Prav zato sem stopil tudi še enkrat gor, da se sama med seboj lepo pogovoriva, ko sem videl onega odhajati. Milan, bila sva si predolgo in kljub malim diferencam preveč dobra prijatelja, da bi šla zaradi take malenkosti narazen, ko si nisva rekla drug drugemu nič slabega.

Milan: Meni ni to malenkost, gospod doktor, in čudim se vam zelo, da se drznete po vsem tem . . .

Dr. Kraševac: Milan!

Dr. Stanič: Ampak, Milan! Ne bodi no otročji!

Milan: Gospod doktor! Prepovedujem si take izraze! Sploh pa prosim, da se odstranite iz moje sobe, sicer . . .

Dr. Stanič: (že razburjeno) Preveč dobrot sem užil v tej hiši, da bi se ne oziral na tvojo mladost. Izjavljam ti zato odločno, da tvojih besed od poprej ne jemljem resno, ter da . . .

Milan: Če je vam zlezlo srce v hlače, ni treba hoditi tega praviti meni.

Dr. Kraševac: (srdito) Milan!

Dr. Stanič: Fant, ti si pač še študent in zato se mi zdi naravnost smešno, da bi dva stara prijatelja mahala drug po drugem z bridko sab-

ljico in gledala, da se pač ne zadeneva. Kaj drugega itak ne bo . . .

Dr. Kraševac: Kaj? Dvoboj? Ti smrka-vec ti!

Milan: (zaničljivo) Glej jo klepetuljo strahopetno, papanu me je prišel denuncirati!

Dr. Stanič: Dečko, pazi, ti pravim še enkrat. Danes bi šel le proti človeku, ki me resnično razžali, proti pravemu sovražniku, ampak potem pa zares! Zapomni si to!

Dr. Kraševac: (Milanu) Ali boš pazil na svoj jezik? Strela, če ne molčiš!

Milan: (mirno očetu) Ljubi papa, kaj nisi še zapazil, da intrigira gospod doktor Stanič prav iz nekega posebnega vzroka proti gospodu Žitniku? Znabiti bi bilo zdaj mogoče uganiti, kdo je razširjal vse te podle laži o njem okrog. Gospod doktor, koliko mi daste, če ga uganem lumpa?

Dr. Stanič: (plane proti njemu) Človek! Ali prekličeš takoj?

Milan: Ne! Ponavljam!

Dr. Stanič: (hoče zamahniti, a se ubrzda.) Potem sva končala. Moja krivda ni! Klanjam se, gospoda! (Odide naglo skozi vrata).

6.

Dr. Kraševac: (plane proti Milanu) kaj te hudič moti? kaj si napravil?

Milan: Svojo dolžnost!

Dr. Kraševac: Ti! (ne more govoriti).

Milan: Ne ogrevaj se vendar za take ljudi, papa! (sam zase). Pravzaprav ga že davno nisem mogel več, kmetavzarja, zdaj pa sem mu povedal vendar enkrat svoje mnenje. Oh, kar odleglo mi je (vzame klobuk in se obrne proti vratom).

Dr. Kraševac: Tu ostaneš, Milan!

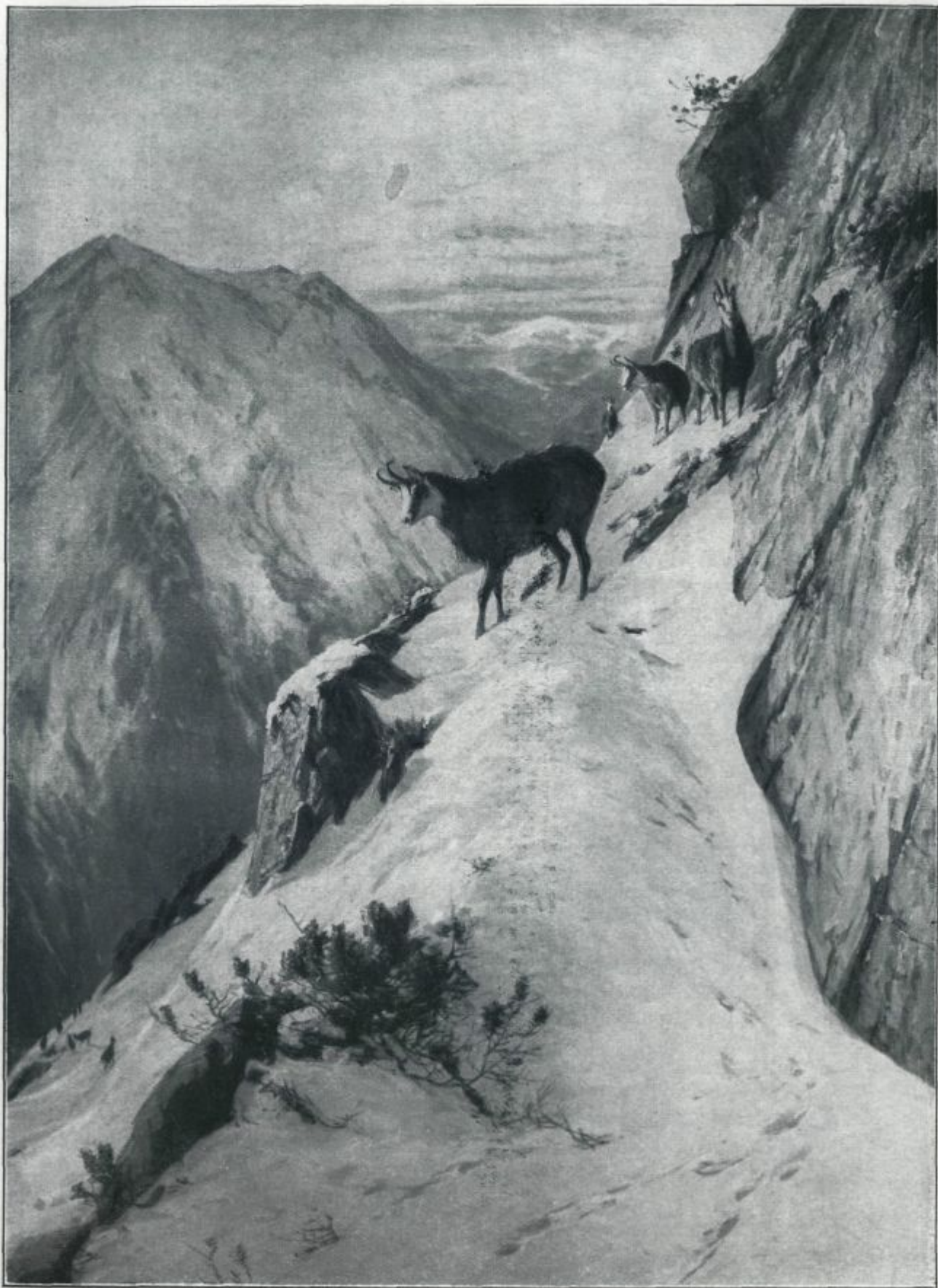
Milan: Ej, seveda! (Odide naglo skozi vrata).

Dr. Kraševac: (strmi še nekaj časa za njim; potem plane na ono stran). (Dalje prih.)

VLADIMIR LEVSTIK:

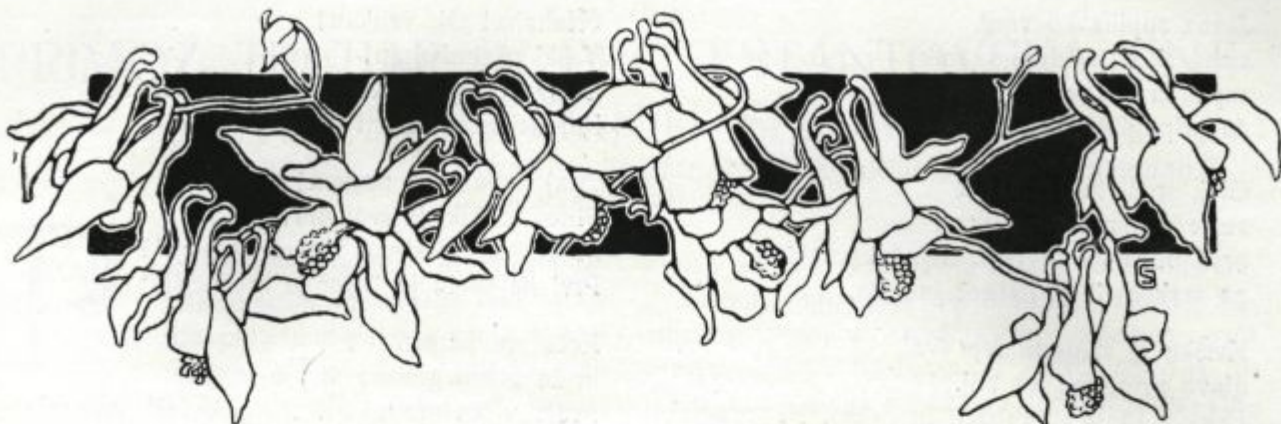
VEČER.

Večer trepeta nad zemljó,
in sredi vonjav in pokoja
si vsa in si tisočkrat moja:
zdaj, dekcle, skrivnosti cvetó
tam gori v prelesti na cesti
nebesni, nad božjimi mesti
srebrni zvonovi pojó . . .

ZIMA V GORAH.

A. AŠKERC:

BASNI IN PARABOLE.

4. PETELINA.

Hej, na zaplankanem dvorišču,
na našem starem tam gnojišču
stojita petelina dva,
prelepo pisana obá.
Stojita in črta se,
vojskujeta, borita se.
Visoko poskakujeta
in praskata z ostrogami —
res, to ni šala, bóga mi! —
pa pikata se, kljujeta,
grdo se merita z očmi!
Ostoge brusita srdita
razjarjena in bojevita.
Z grebenov kaplje jima kri.

Ob plotu pa stoji mladina
pa gleda, gleda petelina
in smeje se in se hahljá,
kako borita se ta dva!
In ploska jima in ju ščuje.
In boj divja čimdalje huje . . .
Kaj menita se za gledalce,
grajalce in občudovalce!
Zamišljena sta le v dvoboj

zdaj petelina ljuti svoj.
Nič več ne vidita ljudij,
ki gledajo od vseh stranij.
Oči zasleplja jima strast —
in glavna stvar je zmaga, čast!

A tam pri plotu, tam pri plotu
stoji mož z nožem v rokah v kotu
in gleda petelinji boj.
Nož kuhinjski že brusi svoj.
Kako se mu na solncu bliska,
ki v desni ga brezsrčnik stiska!
In ž njim zakolje petelina!
To danes mastna bo kolina,
ki pojde vsej družini v slast.
Za kuharja velika čast!
Na gostovanju v lepi skledi
ležala bosta pri obedi
dva petelina bojevita
zdaj mrtva in z mastjo polita,
pečena in nakičena
in vsa olepotičena . . .
To bo velike zmage dan.
Tako bo njihju boj končan!

5. VLAK IN BIK.

Izza ovinka skoz mrak
bliža po progi se vlak.
Kakor demonska ogromna zver živa
črna vali se, glej, lokomotiva!

Dvoje velikih očij
v čelu ji sveti, žari;
dirja ko besna, leti in lomasti.
Zemlja se trese pod težo pošasti.

Jezna sopiha ko vrag,
puha skoz nozdrve v zrak
sapo pa bégza čedalje hitreje,
da pripogibljejo drevju se veje.

Glej, sredi tira tam bik
se je postavil prav tik
pred bližajoči se vlak, lej, bik vaški
pa razkoračil se drznež junaški.

Kvišku je vzdignil rep svoj,
glavo pripognil na boj.
Čaka z rogmi oborožen in čaka . . .
Zdaj in zdaj butne v stroj brzega vlaka!

„Hahaha! Oj, velikan!
Vaški ošabni titan!
Z mano, kaj, z mano se hočeš boriti?!
Kaj pač se blede ti v buči zabiti!

„Kaj ti pomaga pogum!
Plitev, o bik, je tvoj um!
Misliš, da vsakikrat zmaga smelejši?
Prvi na svetu je, kdor je močnejši!“

Reče mu parostroj to —
in že z vso grozno močjo
trešči v nasprotnika . . . Bik leži mrtev,
ves razmesarjen, bahavosti žrtev.

6. OREL IN PETELIN.

Priplaval orel je čez gore
s perutmi smelimi. Kako
ponosno, veličastno ziblje
nad tiho, skromno se vasjo!

In plava orel v visočini
pa gleda z bistrimi očmi
in vidi, kaj globoko doli
pod njim na zemlji se godi.

Petelin hodi po dvorišču,
domišljav gizdalin, nadut;
ošabno tam nogé prestavlja
z ostrogami sred svojih put.

Pokoncu nosi drobno glavo,
ki diči jo rudeč greben,
pa zadovoljen kikirika,
da jek leti od hlevjih sten.

A orel ziblje se v višavi
in plava preko vaških streh
in gleda pevca petelina,
ki sili ga na glasen smeh.

Pa reče orel petelinu:
„ O, blagor ti, moj kum kokot!
Ves svet tvoj tisto je dvorišče,
ki ga obkroža stari plot.

„Med plotom tem, na tem dvorišču
zagledal bil si luč sveta;
med plotom tem, na tem gnojišču
življenje tvoje se nehá!

„Črez plot domači ne uhaja
ponižna misel ti nikdar;
in kar tam zunaj se dogaja,
kaj tebi petelinu mar!

„Svet moj pa, glej, je neizmeren,
neskončen, velik je brez mej!
Letim črez gore in doline,
letim naprej, naprej, naprej!

„In koder sije solnce božje,
to moj je krasni, pestri svet . . .
In jaz motrim ga z visočine . . .
O, kak pogled, o, kak razgled!

„Svobodno duh moj tod se kreče,
svobodno misel moja tod;
svobodno tod je srce moje,
noben me ne zapira plot!

„A ti le šetaj po dvorišču,
njegov ponosni gospodar!
Le kikirikaj na gnojišču —
kaj svet ti onkraj plota mar!“

A. AŠKERC:

PRIMOŽ TRUBAR IN PROTESTANTOVSKA KNJIŽEVNOST OGRSKIH SLOVENCEV.

SPISAL DR. MELEGDI-MELICH JANOS, VSEUČILIŠKI DOCENT IN VICE-KUSTOS MADJARSKEGA NARODNEGA MUZEJA V BUDAPEŠTI.

Protireformacija je bila v avstrijskih deželah uničila vse, kar je bilo ustvarilo protestantovsko gibanje v literaturah posameznih narodov teh dežel. Najbolj so preganjali slovenske knjige, pa tudi voditelji protestantizma so se morali umikati. Morali so bežati v tuje kraje. Tako je moral bežati na Nemško največji slovenski reformator Primož Trubar. Njegov sotrudnik, iz Nemškega priselivši se ljubljanski meščan in tiskar Joannes Manlius¹⁾, je prišel na Ogrsko. J. Manlius ima velike zasluge za ogrsko tiskarstvo. Njegovi pokrovitelji in podporniki so bili grofje Batthyany, Erdödy in Nadasdy. Tem grofom se imamo zahvaliti, da je bilo delo Manlijevo na Ogrskem tako uspešno.

Tudi Trubar je bil na Ogrskem znan. Čeprav protestantovsko gibanje med ogrskimi Slovenci ni v neposredni zvezi s protestantizmom na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem, vendar je gotovo, da so Trubarjeve knjige čitali tudi ogrski Slovenci. Tudi druge avstrijsko-slovenske knjige 16. stoletja so čitali po Ogrskem. Še danes najdeš med ogrskimi Slovenci pridigarje, ki imajo Dalmatinovo biblijo.

Zakaj je bil Štefan Küzmicz prevedel novi testament v ogrsko slovenščino, vzrok je bil po mojem mnenju ta, ker se mu je zdela avstrijsko-slovenska biblija nekako tuja, to je, ne dovolj razumljiva ogrskim Slovencem. Küzmicz namreč piše v predgovoru k svojemu „Novemu zakonu“: „Meo je i má escse Goszpodin Boug vszigdar, kakti na vesz cslovecsanszki, tak i na vesz szlovenszki národ vu etom szvojo Bozsánszko skrb: da, liki je od szrejdnyega mourja notri do Bejluga vszo Dalmátzio, Isztrio, Szlavonio, Bosznio i Bulgario, Horvatszki, Kranjszki, Stajerszki, Vogerszki, Moravszki, Cseszki, Polszki i Moszkovitanszki orszag znym napuno, a tak je i vszaksem toga naroda rázlocskom jeziki nike nadigno, ki szo na szvojo materno rejcs, v sterej szo sze poroudili, szv. pizmno obrnoli. b) Te drüge zdaj ta nihávsi zadoszta nám bode csi sze szpomenemo sz Krajn-

czou i zdolnyi Štajerczou, ki szo, kak stimamo, z našimi vogrszkimi vu Zseleznoj, Szala i Somocskoj sztoliczi bodoucsimi Szloueni vrét osztánki . . . Vandalusou . . . Med tiftimi je 'ze v leti narodjenoga Krisztusza 1562 Primus Trubar, Boze rejcsi vu Aurachi, kak sze szam zové, szluga, nouvi zákon po krajnskom jeziki z glagolszkimi pizmni vö dáo. Na drügo leto pa, tou je 1563. Dalmata Antoni, Stevan Isztrianszki i Jüri Jurjovics, dáo stámpati znouvisc vtom jeziki vednom táli štiri Evangeliszte, vdrügom pa Aposztolov Dejánye z Lisztmi i szv. Ivana Oznanosztjom vrét v Tibingi z Glagolszkimi pizmki, kak nasi Ekszemplarje kažejo, in 4. to. Po eti ide Dalmatina Jüri i czejlo Biblio, tou je, Sztároga i Nouvoga Zákona vszo pizmno obrné na Stajerszki jezik z velikim, kak právi, trüdom; i dajo vö stampati vu Wittenbergi u 1584. leti z vlaskimi ali szí bojdi z deacskimi pizmki in folio Sto de-tak kráto nasim med Mürom i Rábom prebivajoucsim Szlovenom te szv. Boze knige na szvój jezik, po sterom szamom li vu szvoji Prorokov i Aposztolov pizmaj gucsecsega Bogá razmijo obracsati? geto je i nyim zapovidáva goszpodin Boug šteti; da je moudre vecsinijo na zvelicsanye po vöri vu Jezusi Krisztusi; tou pa ni sz Truberovóga ni Dalmatinovóga . . . niti z nikaksega drügoga obracsanya (versio) csakati nemorejo. Ar tej nasi Vogrszki szlovenov jezik od vszej drügi doszta tühoga i szebi lasztnoga má. Kakti i vu naprej zracúnani sze veliki rázlocsek nahája. Záto je potrejbno bilou taksemi csloueki naprej sztoupiti: kibi v etom delao Bougi na díko, a s szvojemi národi pa na zvelicsanye . . .“

Iz teh Küzmiczevih besed se da sklepati, da je prevedel novi testament zato v ogrsko slovenščino, ker je mislil, da njegovi ožji rojaki ne razumejo dovolj Trubarjevih in Dalmatinovih knjig.

Iz teh Küzmiczevih besed pa posnemamo, da je delo kranjskih reformatorjev vplivalo ne le na ogrsko-slovensko knjigotiskarstvo nego tudi na protestantovsko literaturo¹⁾ ogrskih Sloven-

¹⁾ Glej študijo Fr. Ahna v časopisu „Magyar könyvszemle“, zvezek XIII, str. 134, kjer je natisnjena tudi bibliografija o Manliju.

¹⁾ Popolno bibliografijo slovenske protestantovske literature na Ogrskem je izdal pisatelj te črtice dr. Melegdi-Melich v zborniku „Magyar könyvszemle“ (= madjarska bibliografija) zvezek X. in XVI. l. 1902.

cev samo. Prvi vpliv je zasluga Manlijeva, drugi vpliv pa Trubarjeva.

L. 1904. mi je bil o neki priliki mimogrede omenil g. dr. I. Prijatelj, da je zvedel, da ima budimpeštanska vseučiliška knjižnica več slovenskih protestantovskih knjig. Vprašal sem vseučiliškega profesorja, znanega slavista, drja. Asbótha in ta mi je potrdil, da je res tako, obenem pa mi je pisal, naj se obrnem na mladega docenta, tudi slavista na tamošnji univerzi, gospoda drja. Melicha-Melegdija Janoša, ki mi je drage volje podal vsa pojasnila. Dr. Melegdi-Melich dobro razume slovenščino, tako da sem na njegovo željo korespondiral z njim v slovenskem jeziku. Dne 5. januarja 1905 leta mi je odgovoril tako:

„Naša knjižnica v narodnem muzeju — „Magyar Nemzeti Muzéum“ — ima ta-le s slovensko reformacijo zvezana dela:

1. „Hishna postilla D. Martina Lutheria zhes te nedelske inu teh imenitishih prasnikov Evangelie, skusi cejlu lejtju, s vsem flisom tolmazhena, skusi Primusha Truberia, Krainza rainziga. Drukana v' Tibingi skusi Georga Gruppenbacha. Anno M. D. XCV. (1595). — 20 + 311 str. Tiga perviga deila te Hishne postillê konez.“ (Popolen eksemplar).

Drugi del je s prvim skupaj zvezan in se glasi: „Leitni deil te hishne postille Doctoria Martina Lutheria. Na sveti velikonozhni dan, od sadu tiga

Pripomnja. Pričujejoči članek „Primož Trubar in protest. književnost ogrskih Slovencev“ je bil spisal gospod dr. Melegdi-Melich na mojo prošnjo za Trubarjev jubilej. Ker pa ga je bil lani prepozno poslal za Trubarjevo številko „Slovana“, objavljam ga v prevodu post festum.

A. A.

gorivstajenja Christuseviga.* — 307 str. (Strani 3, 4, 5, 6 manjkajo).

Tretji del, zvezan s prvim in drugim ima ta napis: „Hishna postilla Doctoria Martina Lutheria, od teh imenitishih prasnikov, skusi cejlu lejtju. Na svetiga Andrea dan, evangelium Ioannis na pervim capitolu.“ — 206 str. Drukana v' Tibingi skusi Georga etc. Anno 1595.

2. Dalmatinova biblija, 1584. Prvi del. Naslovni list manjka, sicer je prvi del popolen. Drugi del: „Sveti preroki v' slovenski jesik tolmazheni skusi Jurja Dalmatina... Wittebergae. Anno 1584. — 6 + 210 str. Tretji del: „Novi testament: to je teh Svetih Evangelistov inu Apóstolov Buqui inu Listuvi: Slovenski skusi Jurja Dalmatina... Wittebergae... Anno 1584. — 155 str.

Dr. Melegdi-Melich pripominja k tej bibliji: „To biblijo so rabili pri nas na Ogerskem Slovenci do najnovejšega časa. Izpodrinil jo je Kűzmicsev prevod sv. pisma, toda Stari testament Dalmatinov rabijo tu pa tam še dandanes nekateri slovenski protestantovski pastori.“ . . .

3. Hrvaški „Novi testament“, I. del iz leta 1562. Dobro ohranjen eksemplar.

4. Edni kratki razumni nauci, najpotrebnej i prudnej (?) artikuli ili deli etc. . . . Die fűhrnűmpsten Hauptartickel Christlicher Lehre aus der lateinischen, teutschen und windischen Sprach in die Crobatische jetzundt zum erstenmal verdolmetscht und mit Cyrulischen Buchstaben getruckt. V Tubingi, leto 1562.“

CV. GOLAR:

NEZNANCU.

Ne, ti nisi sin nebeških zvezd,
in pot je tvoj po temi večnih zmot —
rojenega te v času jeznih ur
izbrisal iz srca je plahi rod.

Zarisan z ognjem v čelo ti je križ,
trpljenja znamenje in ran spomin,
o, s trnjem te je venčala mladost,
otroka bede, gorkih bolečin.

In žarkov ti ne vidijo oči,
iz teme v temo večnih greš zablod,
in v srcu nosiš plamen strastno žgoč,
in bolne, blodne klice: kam in kod?

JAZ HOČEM.

Jaz hočem čistih molitev,
ki vijejo se do Boga,
iskrenih kot v bliskanju bitev,
ko grom in peklo divja.

Jaz hočem lilij ognjenih,
bleščečih se mi iz noči,
ki lijejo v žarkih plamenih
ljubezen v srce in oči —

Da radost mi sveta zasije,
da srce se v njej raziskri,
in z Bogom nebes melodije
moj blaženi duh govori.

JOSIP PREMK:

TOSULKA IN VAGABUND.

ODLOMEK IZ POTNIŠKEGA DNEVNIKA.

(Konec.)

Zunaj bijejo ob okno debele, deževne kaplje. V črno noč je ovito vse, a ona ždi morda še vedno pod tistim mostom, sama, vsa polna žalosti, vsa polna strahu. Po suhem jarku je že morda pritekel potok, a revica blazna gotovo spi, ker je utrujena in ne čuti, da jo dosega voda. Kam pojde sredi te gluhe noči, tam sredi samotnega polja? — Ne daj bog, da bi začula v bližini kak korak, da bi se ji morda približal ničvrednež, kakoršen je Gliša ali občinski pisar, — revica, ubraniti se mu ne more . . .

„Kaj pa premišlujete tako zamišljen?“ me popraša učitelj Ivan in jaz vidim, da me opazujeta tudi pop in Iška.

„Spomnil sem se —“ pričnem in pripovedujem o Tosulki vse od konca do kraja. Da sem jo objel in poljubil, o tem seveda ni bilo slišati ničesar v moji spodobni povesti.

„Revica“, je zävzdihnila blaga Iška, ko sem končal.

„I, kaj si hočemo“, jo potolaži pop Sava. „Blazna je in norcu ne moreš ubraniti ničesar! Sicer ni tako grozno blazna! Včasih na primer je pametna po cele tedne in človek je ne spozna, da ni prave pameti. Pa ji pride in odbeži iz vasi in se ne vrne prej, da ji zopet odleže.“

„Ali je tukaj rojena?“ poprašam, ker o Tosulki me vse zanima.

„Da, v tej vasi! Ali sirota je brez matere; kadar je tukaj, je pri bratu, ki ima precej dobro posestvo.“

In ker se je spomnil, da pripade del sadov s tega posestva pri beri vsako leto tudi njemu, je povzdignil čašo in napil s krepkim glasom.

Tudi jaz pijem božanstveno vino, gledam v Iškin obrazček in mislim na Tosulko.

„Nocoj se zopet ne bodem mogel sprijazniti s spancem,“ opomni učitelj Ivan, ki prazni čašo za čašo do dna.

„Zakaj pa pijete?!“ mu ponagaja Iška in se nasmehne, kakor se nasmihajo Kerubini pred Madono nebeško.

„Le pusti ga! Ga bo že sprijaznil s spancem Walter Scott!“

„Kako to?“ si dovolim ponižno vprašanje na to popovo opombo, dasi sem vedel, kaj meni s tem.

„Kadar ne morem zaspati,“ mi razlaga učitelj Ivan in stiska čašo ko ljubici belo roko — „posežem po Scottu, odprem na kateri strani že bilo, dve, tri vrstice in že — smrčim!“

Meni se je slavni mož malce zasmilil, ker vem, da ni imel namena, pripravljati nehvaležnim bralcem s svojimi romani samo prepotrebnege spanca, pa kaj sem hotel! — Zagovarjati ga mar in servirati na ta način dolgočasen pogovor o književnosti, ki se ne spodobi niti v kratkočasni povesti, kaj šele v družbi vijolice Iške, ki bi ob takem pogovoru gotovo polagoma zaklopila lepi očesci, za kateri pa bi mi bilo vsaj tisti večer gotovo bolj žal, ko za vse Scottove romane. In menda je zavonjal to pretečo nevarnost tudi Iškin nosek, ker prašala me je kar nenadoma o lepoti in življenju v moji domovini.

Domovina draga, jaz sem pohvalil, kar je količkaj vredno hvale! Na to smo pili črno kavo.

„Torej tudi v vaši domovini se roma s kaj drznimi koraki do prosvete?“ me popraša učitelj Ivan, in jaz sem prisiljen odgovarjati na težavna vprašanja.

„Seveda! Samo klancev je mnogo, velikih in grdih, da je človeka groza, ko pomisli nanje. In zaletavajo se v te klance in padajo nazaj z razklanimi črepinjami. Drugi pa, ki so drugačnega rodoljubnega prepričanja, se držijo za trebuhe, da ne popokajo od smeha pri tej tragikomediji in za to koristno zaslugo dobi ta ali oni še zlat križec. Nekateri pa, ki nosijo deset oblek obenem, gredo čez ta klanec poševno, ne navpično, in kjer je bolj prikladna senca, tam sedejo.“

Bal sem se, da zagazim na politično polje, kjer najraje odložim ščit in sulico, zato sem počel napeljevati govor na manj važne stvari. Učitelj Ivan, ki je to seveda takoj opazil, si je popravil nanosnik, srknil dvakrat in čaša je bila zopet prazna.

Ob okno je še vedno trkal dež in meni se je počelo sprehajati po hrbtiču nekaj hladnega, skoro mrzlega in tesneje sem se zavil v ogrtač. Včasih mi je zaključalo v sencih, da sem pomežiknil in potne hladne kapljice so mi drkale raz čelo naravnost na nos.

„Gospod pop!“ se oglasi nenadoma Mila in poškilil pri polodprtih vratih. „Ljubo vas zove, gotovo umira stari!“

Pop Sava razširi ustnice, pogleda na okno, po katerem drkajo od zunanje strani dolgi, vodeni curki in skremži obraz v neprijetne gube.

„Je že res! Že opoludne sem čul, da je stari jako slab in sedaj je gotovo pri koncu. Kaj hočemo!“ se oprusti družbi z glasom vnetega božjega pastirja in izgine v veži.

Črez nekaj hipov se zopet povrne.

„Resnično, treba na dež!“ zamrmra, si ogrne plašč, zavilne kapuco in kmalu čujemo, ko odhaja z dvorišča s konjem.

„Sedaj vas tudi jaz zapustim!“

Učitelj Ivan si zopet pritiska čašo k ustnicam in srka v presledkih.

„Črna kava draži živce in bojim se, da izgubi nocoj še Scott svojo uspavalno moč,“ mrmra že med vrati.

Sedaj sem sam in gledam sam tiste nebeške vijolice.

Pa posle je previdni Bog že obdaril s to neznosno napako, da frkajo in iščejo dela takrat, ko bi jih človek najraje postavil pred vrata. Sicer pa so moje misli poštene, da bi se jih lahko izpovedal sveti Bogorodici. A Mila je ena izmed tistih neznosnih poslov, bistre oči ima in lišičji nos!

Pa na moje veliko začudenje jo je vse to minulo, ko ji je nasvetovala Iška, naj že preneha s svojim štokljanjem in da stori najpametneje, ako gre spat, ker papa se gotovo tako hitro ne vrne.

Mila pogleda debelo, zapre vrata in kmalu se izgublajo njeni koraki nekje na hodniku.

Zdaj sva zopet sama in pred nama trebušasta steklenica, vzbujevalka mojih razgretih misli, ki se nerodno motajo tam nekje v temni noči, okoli tistega mostu, pod katerim ne daj bože, da bi kdo počival . . .

Iška molči. Zagledala se je v drobtinice, raztresene po mizi, a meni se izprehaja nekaj mrzlega po hrbtišču. Včasih lahko zadrhtim, a premagujem se, da ne kažem, kako mi škoduje vsak dež.

Iška molči, bogve, kaj premišlja, morda mojo povest o Tosulki, a z grešnim prikladkom, ki si ga je ustvarila sama, ker pozna lepoto Tosulke, ve za samotno krajino in vidi, da sem mlad človek . . .

Tako sodim, ker ustnice se ji ne ganejo, samo mišica pod levim očesom ji včasih zatreplje, kot da hoče bolje videti, kaj se je zgodilo v polmračnem kotu tam pod samotnim mostičem.

Iška, motiš se, in za tvoje vijolice so te misli nespodobne!

„Ali se vam Tosulka nič ne smili?“ me popraša črez nekaj časa. Že sem pripravljen na odgovor, ker misli deklet, ki mežikajo z levim očesom, ni težko uganiti.

„To se pravi —“ posnemam Akima, ponižno dušo v drami Leva N. Tolstoja, in prav debelo lažem, ker nerad razkrivam svoje sočutje do Tosulke. „Vi hočete reči, če se mi ne zdi grešno — to se pravi, da vas nisem dobro razumel, kaj hočete reči s tem — ali se mi ne smili . . .“

Iška je zardela in jaz sem vesel, ker sem zadel na pravo struno.

„I no, ako ste že tako bistroumni,“ mi napravi poklon, ki pa se mi zdi jako grčav — „pa mi povejte, ali niste pri svoji povesti česa nehote pozabili povedati?“

„Da bi bil pozabil —?“ se navidezno začudim in poprimem čašo, ki igra pri meni večkrat ulogo rešitelja iz zadrege. Pijem počasi, v dolgih požirkih in moje misli skačejo ena črez drugo, a nobena ni zmagovalka. Naposled zmaga dobra stran moje odkritosrčnosti in odrežem se:

„Ne, gospodična!“

„Ali je to resnica?“

„Bogme!“

„Čudno,“ se nasmehne in mi natoči vnovič čašo.

„Potem ste vredni, da vas človek pohvali!“

„Vi ste gotovo zvesti svoji ljubicii?“ se pošali ta sladki škrat in me pogleda prijazno.

„Ljubicii? Ponižno javljam, draga gospodična, da je doslej še nimam!“

„Pa zakaj ne?“ se navidezno začudi.

„Nevem! Ženske se mi zde doslej bitja, ki jih je vredno včasih opazovati, a nikdar pa se jim ne sme preveč bližati!“

„O, da ste tako moder človek, ne verujem.“

Njen glasek je drhtel, ko srebrna struna: gotovo ni bila vajena takih pogovorov.

„Ali ni nekdo potrkal na okno?“ me popraša naenkrat nekako prestrašena.

Meni je zdrknila potna kaplja ravno na obrvi, in nisem se upal ozreti v okno. Čul sem kakor Iška, da nekdo trka, a to niso bile deževne kaplje, tudi ne piš nočnega vetra, ampak prst živega človeka.

Spomnil sem se nečesa in se prestrašil, bogve zakaj: a ko je potrkal drugič, sem spoznal obenem tresoč glasek, ki se je razlegal pred oknom . . .

„Moj Bog, jaz se ji ne upam odpreti,“ je zavzdihnila Iška in zrla v me, ko da pričakuje moje mnenje.

„Kakor veste,“ sem dejal in gledal predse, da ne zagledam tistih velikih črnih oči, ki so gotovo sijale skozi okno.

Takoj nato pa je potrkal pri vratih na dvorišču in glas, ki je bil skoro zapovedujoč, je prihajal k nama v sobo: „Ali ji odprem?“

„Kakor hočete!“

„Kaj neki hoče? Še nikdar nas ni nadlegovala ponoči in v takem dežju. Ako ji hoče, pa naj ji odpre papa. Pijte! Na vaše zdravje in da bi srečno potovali!“

Ko sva si voščila „lahko noč“, sva si pogledala v oči in njena ročica se je tresla.

Zunaj dežuje še vedno, črna noč lije v mojo sobo, na mojo belo posteljo, a zunaj, tam zunaj se nekaj pregiblje, nekdo hodi okoli hiše in se ustavlja pri oknih.

In ti jo boš imel rad? — je dejala, in jaz premišlujem, se stresam, ker mrzlo me obhaja, kakor da me je nekdo obložil z ledom, čez hip pa zagorim, kakor da sem padel v žerjavico.

V sosednji sobi je nekaj zaškripalo: Iška spi mirno — morda pa bedi tudi ona . . .

3.

Na zatonu gori v krvavordečih zubljih, in kakor vroča kri je razlito čez polje, čez travnike, ki se izgublajo tam v dalji . . .

Iškin obraz je obžarjen od tega večernega soja, miren je in svilene, resaste trepalnice so se pravkar povesele.

„Dolgo sem vas nadlegoval,“ izpregovorim boječe, ker vidim, da nekaj premišljuje.

„O ne govorite o tem!“ mi odgovori hitro in se zagleda v bršlin, ki se ovija po lopi, kjer sediva. „Saj je pretéklo komaj teden dni, odkar ste nas posetili!“

„Gospodična, ali ni dovolj, imeti v hiši teden dni pritepenca in potem še to bolezen!“

„Čemu se vedno ponižujete!? Kaj morete zato, ako ste oboleli?! O, mi smo mislili, da bo še vse huje! Tisti dež oni večer, ko ste prispeli k nam, vas je položil na posteljo, verujte!“

In jaz mislim na bolestne trenutke, mislim na srečne ure, ko je sedela ob moji postelji in me zrla s skrbnim obrazom. Pripovedovala mi je o svojih otroških letih, pripovedovala, kako je nesrečna v tej pusti vasi, kjer nima človeka, s komur bi se razgovarjala. Včasih sem jo čul, kaj govori, včasih zopet ne; stemnilo se mi je pred očmi in čutil sem, kako mi polaga nežna roka na razbeljeno čelo mrzel obkladek. Čutil sem in rad bi se sklonil, da bi poljubil tisto dobro, mehko roko . . . Dolgi so bili dnevi, še

daljše noči in morda se imam zahvaliti samo njeni skrbni postrežljivosti in gostoljubnosti njegove očeta Save, da sem okrevaj toli naglo.

In vendar je minulo teden dni.

„Ob devetih odhaja vlak v Sofijo?“ jo poprašam.

V srcu se mi je nekaj zganilo, kot se zgane človeku, ko odhaja od dobrih ljudi in ne ve, kako bi se izkazal dovolj hvaležnega.

„Morda se še kdaj vidimo,“ izpregovorim, dasi sem sam dvomil, da bi se še kdaj križala najina pot.

Tam v dalji je ukal pastir in žvižgal, lastavice so se podile nad vasjo in iz nekaterih dimnikov se je kadilo in dvigalo pod večerno nebo . . .

Zrl sem čez vas, tja na postajo in iskal nekoga, ki je blodil bogvekod . . . Slutil sem, da ni daleč, zato sem se ozrl kakor Iška pri vsakem šelestu in vedela sva, koga se bojiva, ne da sva si povedala.

„Ubožica, koliko je pretrpela ta teden“ je pričela Iška, ker je vedela, za kom blodijo moji pogledi. „Tisti večer je blodila tako dolgo okolo naše hiše, da se je povrnil papa. Mokra je bila do kože in v curkih ji je lila voda iz razpletelih las — kakor je pripovedoval papa — in oklenila se ga je z obema rokama.“

„Pustite me notri! Pri vas je, saj vem, povedal mi je! Odprite mi, ker hočem govoriti z njim radi poroke, saj mi je obljubil, ko me je poljubil. Da, tistega imate notri, ki me je poljubil, da imam krvave ustnice, tistega, ki ima roko kakor smrt, ki je bil z menoj pod mostom. Ali ste ga zaprli? Izpustite ga, z menoj pojde, da me bo branil pred Glišem, pred občinskim pisarjem in pred drugimi, da jih pobije ko pse! Saj je dejal. Le pustite me notri! Zakaj pa je zbežal!? Saj mi ni storil nič takega ko Gliša? Zakaj je zbežal od mene, ko me je pod mostom gladil po laseh? Čemu me gledate? Saj vem, da je pri vas; videla sem ga, ko sem pogledala skozi okno. Z Iško je sedel in vino je pil, vaše črno vino! Saj veste, koga mislim! Nocoj je prišel. Gotovo je moker, pustite me notri, da ga osušim!“

Očetu se je smilila, in odklenil ji je. Hotela je k vam v sobo in le s težavo jo je pripravil, da je spala v veži, kamor ji je nekaj nametal za ležišče. A zjutraj je klicala že na vse zgodaj in trkala na kuhinjo. Šele ko ji je papa zagrozil, je odšla počasi, a zažugala s pestmi.

Proti opoldnevu se je zopet priplazila in kričala. Zapodili smo jo s silo.

In drugo jutro jo je našla Mila na vse zgo-
daj, ko je ležala zvita ko kača in vsa prezebla
tam pod kapom.

Dejala je, da pričakuje vas. Povedali smo
ji, da ste bolni, da se večkrat niti ne zavedate,
a ni nam hotela verjeti in naposled nas je pre-
prosila, da smo jo spustili k vam. Vi ste spali,
vsi potni in vroči, in ko vas je zagledala, se je
nasmehljala.

„Kadar se nasmehne, pokaže zobe, ki niso
lepi,“ je pošepetala in pokazala s prstom na
vaše ustnice. Hotela je ostati pri vas in zopet je
bilo truda, da smo jo odpravili.

In vse te dni se je plazila okolo naše hiše,
govorila tako blazno kot še nikdar, in hotela na
vsak način, da ji obrišemo raz ustnice kri. Šele
danes, ko ji je povedal papa, — vi ste bili ravno
v vinogradu —, da najbrže odpotujete zvečer z
vlakom, je odhitela naravnost proti štaciji in še
popoldne jo je videla Mila tam. Gotovo vas
pričakuje tudi sedaj! Ali ji boste odgovorili?“

Jaz sem gledal v toneče solnce in zdelo se
mi je, da je poljana vsa polna krvi in tam sredi
poljane žrtev, ki jo je oskrnil — vagabund . . .

„Vi ste jo poljubili?“ poprašuje Iška in
me gleda z vijolicami, ki so me zrla teden dni
tako ljubeče.

„Zdi se mi, a vse je, kakor da sem sanjal,“ se
izgovarjam, ker pred Iško je težko govoriti o grehu.

„In nič drugega?“ me prašuje, kot da ji
moram povedati, predno odidem.

„Nič drugega,“ javljam ponižno in odkrito-
srčno ko grešnik pri spovednici.

„Pa zakaj ste jo poljubili?“

„Gospodična — prilika in lepota!“

„Vi poljubljate vsako lepo deklico?“

Glasek ji drhti. Kadar govori človek, kar
narekuje srce, je beseda plašna in tresoča, ko
utripi srca.

„Vsako, ki je nepokvarjena, in tudi propa-
lice, ki prosijo rešitve in se kesajo svojega greha
in vse one, ki imajo nežne ustnice, ne potrošene
z umetnim prahom in se ne bojijo mojih, ki
smrde po tobaku. Jaz kadim, gospodična!“

Morda ni prav, da sem govoril tako, a vse-
kakor potrebno, ker Iška je nevarno dekletce, a
jaz falot, ki nočem nositi bolnega srca . . .

In Iška je razžaljena. Rdeča lisa se ji veča
na licih in oči, tiste blažene oči pa so dobile
moker sijaj. Solzo je porodilo to razžaljenje in čutim,
da sem ji slabo poplašal vso skrb in ljubeznivost.

„Nisem mislil tako hudo, gospodična. Vaše
oči so solznorosne, odpustite mi, jaz sem večkrat
ciničen človek!“

„Ničesar vam nimam odpustiti!“

Sem proti lopi lezejo počasi dolge sence,
nad gorami je zamrl rdeči soj, nad dolino lega
polmrak.

„Treba bo k večerji,“ me opomni Iška in
vstane.

A jaz sedim. Zdi se mi, da sem ji nekaj
dolžan, kar ji moram poplačati prav tu v lopi,
kjer sva sama, ker tak dolg se najlažje plačuje
med štirimi očmi.

Nekaj govorim, zahvaljujem se ji za vso
ljubeznivost in kakor se mi zdi, sem grozno ne-
roden.

„Jutri boste že pozabili, kje stoji hiša popa
Save“, govori z mehkim glasom in po mojem
ušesu zveni, kot da poje fant za goro: „Danes
tukaj, jutri tam . . .“

A to ni resnica. Sam sebi lažem, ker Iška
ni dekletce, ki jo srečaš na ulici, se ji nasmehneš,
a za vogalom jo že pozabiš.

Pri večerji molčijo skoro vsi.

Pop Sava je nekako zamišljen. Bog mu
odpusti, ako me sodi krivo radi Tosulke. Učitelj
Ivan je z apetitom lačnega žurnalista in se ne
ozira drugam, ko na svoj krožnik. Iška premiš-
ljuje menda mene in jaz — vse skupaj . . .

Cesta proti kolodvoru je samotna. Dvoje
jagned samotari tam koncem vasi in pri njih se
ustavita pop Sava in Iška, ki sta me spremljala
do semkaj.

„Torej srečno potujte in ako se nas kdaj
spomnite na svojih romarskih potih s kako raz-
glednico, vam bomo prav hvaležni.“

Štacija je pusta in dolgočasna.

Čuvaj koraka po veži z rdečo svetilko in
žvižga. Potnika ni nobenega; sam, samcat sedem
na klop pred postajo — s težkim srcem in poln
bučnih misli . . . Nekaj mi besni po glavi in
vedno bolj sem nemiren.

Tosulka, Tosulka!

Mislil sem, da jo dobim na kolodvoru, a
o njej ni ne duha, ne sluha.

Že se vidi v dalji rdeča svetilka, rezek
pisk predrami pusto samoto, rohneč se ustavi že-
lezni orjak.

Vlak je malone prazen in ko odložim torbo
in palico, se naslonim na okno, ki je odprto.

„Kaj delaš tam!?“ kriči nad nekom sprevod-
nik, in jaz zagledam ob svitu rdeče luči, ki raz-
svetljuje progo — dekletce z razpletenimi lasmi.

Dvignila se je menda iz jarka. Polovica
grudi ji je še prav tako razgaljenih, ko oni dan,
ko sem jo videl prvič in oči, o, oči velike, črne
begajo od okna do okna železne kače . . .

Vlak se pomika in vedno bližje si prihajava ...

„Ti, ti! . . .“

Zagledala se je v okno, kjer sem slonel in se zagnala na stopnice vagona, a vlak je že bežal in odletela je nazaj.

Videl sem na njenem čelu nekaj velikega, rdečega, ki ji je poteklo čez obraz in tudi telo, tisto lepo telo je padlo preblizu koles in se ni ganilo — — — — —

Na nebu se utrinjajo zvezde, kakor brušeni biseri drkajo raz temno, baršunasto preprogo, in jaz gledam za njimi. Tam od bližnje gostilne se razlegajo razuzdani smehi carigrajskih ciganov, zdajpazdaj huškne za vogalom temna senca, za njo druga, a tam daleč za mestom se širi polje, lesovi šepetajo, obliti od srebrne mesečine in morda sniva v njih hladni senci truden potnik . . .

IZ BOSNE IN HERCEGOVINE: KMETJE IZ JAJCA.

EROTSKI MOMENT V JUGOSLOVANSKIH NARODNIH VEZILNIH ORNAMENTIH.

(Konec).

Zbirka starih vezov ni mrtva posest, ampak živ organizem, ki govori razumljiv jezik. Vsak teh izdelkov ima svojo posebno zgodovino, pa tudi za človeka, ki se bolj vanje vglubi, imajo vsi neki čudovit čar, kateri vzbuja občudovanje in spoštovanje. Koliko je tu zapisanega, vpletenega, vvezenege ljubavnega ponosa, erotskih vizij, hrepenenja, sanj, nade, poezije, spominov pa tudi strašne kletve! Kar velja za „žir“, velja tudi za celo vrsto drugega sadja, za trave in za cvetje, ki ga devajo v zarisbe, za stotine drugih raznih varijacij in kombinacij, a vedno s podvrženim tajinstvenim značenjem iz področja ljubavnih skrbi.¹⁾

III.

Pa ne samo oblika in tehnika vezov, ampak tudi njihov kolorit je poln erotске vsebine. V dnevih naistrastnejše ljubezni plete vezilja žarke, tople, bujne barve, za dar zbranega čustva, nežne, mile, blage akorde, a za žalostne dneve veže v tolažbo mrk vez, blede, tihe glasove barvne.

Ako premostrimo te okolnosti, da so narodni vezovi v našem narodu neukemu svetu nadomestovali skozi mnoge veke ves oni raznovrstni erotski užitek, ki ga učenemu in modernemu človeku ponuja lektira romanov, gledanje pikantnih slik, fotografija in gledišče, pa tudi ljubavno dopisovanje, tedaj bodemo razumeli, da so naše vezilje bile važen faktor v erotičnem občevanju med moškimi in ženskami. Zanimivo je konstatirati, da je v tej vrsti narodnega govora zelo malo pornografije. V slikah teh vezov je nikakor ni — pa če je — je zelo malo — v zaznamenovanju, s katerim označujejo poedine ornamentalne vsebine. Ali to so samo lokalni pojavi, nikakor pa ne vobče razširjeni.

Moški so ravnotako veliki ljubitelji vezov kakor ženske. To so jim slike najdražjega spo-

mina. In če mu umre žena, se „mož“ od njenih robcev nikakor ne more ločiti. Pa tudi tedaj ne, ako se oženi z drugo. Često jemlje v roko te spomine in jih bere, gleda in spominja se srečnih časov ljubezni.

Kona, konu preko bašče zvala
„Hodi, kono, da ti čudo pričam,
U Jovana, v čovjeka moga
Vezen jagluk, vez mu od tri grane

IZ BOSNE IN HERCEGOVINE:
KMETICA IZ RAKITNEGA.

¹⁾ Glej dela Jelice Belovičeve: „Kako bi valjalo urediti izložbu narodnih radova“. Brošura. Požega, 1903. Naklade „Naroda“. „O prerodu hrvatske vezilačke industrije“. Brošura. Zadar. 1904. Naklada „Narodnog lista“. Hrvatski narodni vezovi,* Knjiga sa 17 slika. Osijek, 1926 — Str. 102. Naklada Ljudevit Szeklera. „Hrvatska čitma. Požega“. Str. 142. Naklada prve hrvatske tiskare i knjižare.

Iskal mu ga, dati mi ga neće
Več ga baca sebi u njedarca:
Truni,¹⁾ veni, moj vezen jagluče,
Trunu ruke, koje su te vezle,
Trune davno b'jelo moje luče!²⁾

Pa ker se plete tudi na statvah, zato so statve naši vezilji kot živ človek, srce drago. Zanj se ona trudi in hrepeni, in ko „eksekucija“ razgrabi vse, od statev se ona ločiti ne more. Če jih pa vendar odnesejo, morajo se jih na krvav način prilastiti, ker so tudi z njo zrastle. Statve so ji sveto, dragoceno orodje, na njih je ona izpisala na tanko platno vse biografije članov svoje hiše in vso obiteljsko kroniko, pa tudi svoj lastni življenjepiš, svoja mlada deklinška leta.

Lahko razumemo, zakaj ji je srce nanje tako prirastlo.

Že čin sam na sebi, da dekleta vezô, ima erotski smisel.

„Šta ti radi seja?“ pitam.

„Plete“, odgovori mi otrok iz iste hiše vedno in stereotipno enako. A ta odgovor se ima tako razumeti: „srečna je, ljubi, dekleta je.“

In dekleta sama, kedar govori pred ljudmi druga z drugo ali če se kaj povprašujejo, vedno odgovarjajo, četudi ni resnica:

— „Pletem, sestra! A ti?“

— „Tudi jaz!“

One se s tem delom hvalijo, pa ne toliko, da se kažejo marljive (v Bosni je namreč ravno lenoba čast!), ampak zato, ker s tem hočejo reči, da tudi one že imajo „ljubčka“, za katerega vezô. Sedeti pri vezenju, to je najlepša „poza“ za mlada dekleta. Kot take jih fantje najrajše gledajo, ker vedô, da tedaj o njih mislijo, po njih hrepene.

„Vezlak vezlo zlato materino
Na čardaku u Aja Sofiji,
Vezući je pjesmu ispjevalo:
„Gdje si, dragi, kuda mi se šećeš?
B'jelo ću ti obljubiti lice“
Al' nju sluša mlado neženjeno:
„Daj, djevojko, što si obećala!“

Najlepše idilske slike iz naših narodnih pesem slikajo mlado dekleta pri vezenju (vezivo).

¹⁾ otrpnim, etc.

Lepšo in milejšo si mladi junak zamisliti ne more, kakor:

„Kadar pride do džamli¹⁾ pendžera,²⁾
I ugleda lijepu devojku:
Šara zlato niz bijelo platno,
A popjeva tanko glasovito.“

Zagledati dekleta pri tem poslu, pomeni za fanta najmočnejšo erotsko pobudo; naenkrat se spomni njenih svilnih poročil in ljubavnih sestankov „na oknu“, in vsega, kar še sledi do zaželjene ženitve.

Zbiraje in izpraševaje tekom mnogo let naše narodne vezove, imela sem često priliko pregledovati cele skrinje, polne tega blaga.

Dekleta je jemalo list za listom, sveženj za svežnjem iz te dehteče svoje biblioteke, pa mi je veselo razlagalo poedine slike. Pri njej je stala tudi mati, a na dno skrinje našli bi se tudi neki zaostali vezovi še od materine roke. Kako sta se obe veselili, ko sta opazili, da razumem brati njune spomine! Kako je vsa soba zadehtela vonjem ljubavnih doživljajev, dekletu še popolnoma svežih, a od matere davno že pozabljenih! Kako sta se razgrela obedve, ena v slutnji ljubavnih ekstaz, a druga v spominu minulega uživanja. Ko bi nepovabljen gost prišel k nam, bi mislil, da imamo bogvekakake pikantrije, a glej: robci, srajce, peškiri!

Afektirano sramežljivo dekleta ne govori rado o teh stvareh pred tujimi ljudmi, in če vprašaš kmeta, kaj nosi za pasom, odgovoril bo marsikateri: „da ne zamerite, robec!“ Resnica je, da ga je sram govoriti o tem.

Izmed vseh jezikov, ki nam govorijo o preteklosti našega naroda, govore dela vezilne umetnosti najjasneje. To so najbolj iskrene knjige starih kronik, naravnije od slik in od arhitekture in izražajo najbolj očitno in neposredno čustva in potrebe narodne. Pri obleki, pri dekoraciji hiš in cerkve je najbolj delovala duša naroda, duša narodne preteklosti po svoji posebni notranjosti. „Es sind Bilder, die in der Geste den Rhythmus des südslavischen Blutes haben“, govori o krasnih hrvatskih in srbskih vezovih poznavateljica baronica Ida Stancliff-Stuart.

¹⁾ stanovanje, ²⁾ okno, tal. fenestre — pendžer.

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Aškerc. V 1. št. 1909 Hrvat. revije „Savremenik“ piše hrvatski pesnik Drag. Domjanić o Aškerčevi najnovejši knjigi „Akropolis in piramide“ obširno in jako laskavo. Svoj članek, v katerem navaja snov in idejo vsake pesnitve, zaključuje kritik takole: Pjesme su u toj knjizi lijepe kao vazda Aškerčeve, a knjiga je ukusna, dok je nakladnik L. Schwentner. Kod nas žali bože imade najviše nakladnika za Sherlock Holmesa i sličnu „literaturu“.

Aškerc A.: Akropolis in piramide. Poetični sprehodi po orientu. V Ljubljani 1909. Založil L. Schwentner. Cena 3 K, vez. 4:50 K.

Ko sem lani poročal o Aškerčevi knjigi „Jadranski biseri“, sem izražal svoje resnično veselje, da je Aškerc — kakor Kolumb Špancem Ameriko — odkril Slovincem novo deželo umetnosti: slovansko Adrijo. Našel jo je, razkril temeljito in se vrnil domov kar prvič z dragocennimi zakladi svoje poetske lovi. Isto veselje me prešinja danes, ko sem dočital Aškerčevo najnovejšo knjigo, polno poetskih biservov iz dežele piramid in Akropole. Parnik „Semiramis“ je odnesel lani Aškerca preko oceana tja v Kairo, Memfis, Gize in Aleksandrijo, k Hufujevi piramidi, k Sfingi, obeliskom in k Nilu; a ko ga je po par tednih parobrod zopet izkrcal v Trstu, je imela Aškerčeva beležnica novih krasnih, izvornih poetskih snovi za knjigo 170 strani. Dobili smo jo za novo leto 1909.

Vsako novo Aškerčevo potovanje — nova poetska knjiga! Ako bi bilo v Slovincih zanimanje za literate toli živo, kolikor ni, bi se morala vsa slovenska inteligenca z nestrpnostjo zanimati za vsak nov potni načrt našega Aškerca. Izletel je na Rusko, in dobili smo izboren potopis „Dva izleta na Rusko“ ter dolg niz balad in romanc ruskih snovi; bil je v Carigradu, na mizo pa se nam je položila brošura „Izlet v Carigrad“ ter pester šopek orientskih pesnitev; živel je nekaj tednov na Balkanu, in spesnil nam je „Rapsodije bolgarskega guslarja“; potegnil jo je v Italijo in napisal pesniški zbornik, skril se je v Bohinj in zapel „Zlatoroga“; par tednov se je skital ob Adriji ter je izdal „Jadranske bisere“ itd.

Zdaj pa smo dobili odlomke njegovega potniškega dnevnika, ki si ga je pisal v Egiptu in v Grčiji. Le odlomke smo dobili, zakaj vsega še ni obdelal, vsega še ni povedal. Škoda, a pesnik ni tega kriv, nego smo krivi mi. Slovinci se pač hitro naveličamo vsakere stvari in naglo se preobjemo; Aškerc pa predobro pozna svoje Papenheimovce ter je zato v svojem najnovejšem zborniku odmeril Egiptu le pičlo 101 stran, Atenam in Grčiji sploh pa celo le 69 strani. Na 170. strani naj bi se izpisal Aškerc o Egiptu in Grčiji? — A še nekaj: Meni je bilo vselej žal, da se ne omogoči Aškercu ostati v tujini po več mesecev, vsaj po pol leta. S svojimi skromnimi, trdoprištednimi sredstvi si plačuje Aškerc — bore mestni uradnik! — že dolga leta sam iz svojega draga potovanja in še dražje bivanje po tujih mestih; zato se mora seveda vračati domov vselej že po par tednih. Kradoma izgine in nenadoma se zopet pojavi.

Ni ga pač mecena, ni je umetniške potne ustanove, ki bi dajala dovoljnih sredstev raznim našim umetnikom za daljše izlete v kulturni svet! Zato pa smo dolžni požrtvovalnemu Aškercu največjo zahvalo, da je sam sebi — kavališki mecen!

Govori se in piše, da so septemberski tragični dogodki v Ljubljani našo domovino prerodili. Novo življenje se nam obeta: osamosvojenje naroda na gospodarskem in kulturnem polju! Pač slišim blagovest, a nedostaje vere... Na kulturnem in narodnogospodarskem polju solidarna slovenska deželnozborska kluba naj bi se spomnila, da bi bilo končno vendarle že čas, misliti na našo umetnost: na naše poete, dramatičke, slikarje in kiparje! Zakaj bi ne storila kranjska dežela leta 1909 istega, kar je storila že pred 30 leti!?

Toda govorim o Aškerčevi najnovejši knjigi. Aškerčeve knjige so kulturni dogodki v Slovincih. Sodí o njih z umetniškega, verskega ali filozofskega stališča kakorkoli, eno je gotovo: Le njegove knjige širijo horizont slovenski literaturi, le Aškerc bogati vrt slovenske poezije vedno in vedno z novimi, izrednimi cvetkami, le Aškerc donaša v hram slovenske Muze novih biservov, novih dišav, novih barv. Ozrmo se vendar po slovenski literaturi! Vsepovsod erotika, največkrat še limonadna, solzava erotika, nekaj importiranega boheemskega snobstva, nekaj oguljenega kmetavzarstva, nekaj hinavskega socializma, nekaj zastarele romantike, skratka: vsepovsod — polno večnoistega premlevanja. Le redki so resnično originalni pojavi in naši novejši beletristiki! Kakor kokoši okoli vedno istega gnojišča se vrte naši literatje vedno ob isti točki. Idealna in pa seksualna ljubezen, raznovrstno garnirana prešestva, študentje, „umetniki“, kmetje, koncipijentje, trgovci, vaški tepci, mestne prismode, — kje najdeš v naši sedanji literaturi kaj družega? Stokrat, tisočkrat pogreta jed! Vse se poti le še okoli oblike, okoli stila in tehnike; za vsebino ni nobene brige več. Izpreminja se pač okvir, a slika ostaja stara.

Aškerc pa čuti to najbolj; zato ga vleče vedno iznova izza tesne domače ograje, da vidi nove svetove in nove ljudi. In kakor Proteus se nam pojavi v novi podobi. Nihče nam doslej še ni opeval Egipta, nihče še Grčije; Aškerc je torej moral zopet prvi „orati ledino“. Leta 1909 šele je razkril A. Aškerc slovenski domovini Egipet in Akropolis. In Slovinci so bili že toli topi, da se temu velikemu dogodku niso niti čudili, kaj še da bi se sramovali.

Aškerc je razdelil svojo najnovejšo knjigo v dva oddelka: Egiptovske arabeske in Pod helenskim solncem. Izmed egiptovskih arabesk smo čitali nekatere, celo najlepše že v „Slovanu“. Prva („Galebi“) je v vsem zborniku najmeznatnejša; druga („Na palubi“) spominja nekoliko na H. Heineja ter ji nedostaje zaključka ali vsaj jasne poante. Čisto lirski skici sta „V parku Ezbekijeh“ in „Pod palmami“ — le občutje, ritem, barve. Duhovita satira je arabska pravljica „Učeni osel“; ta satira je splošna, nikakor ne izstreljena na kako izvestno osebo, kakor je bila svoje dni klasična satira „Pegaz in osel“. Velja za Slovence prav tako, kakor za Nemce i. dr.

„Hasanov učeni osel
je natlačil v letih sedmih
sicer si veliko v glavo,
ali kadar odpre gobec
in razlaga poezijo
in ocenja nam poete,
vemo brž, da tak neumno
govori pač res le — osel.“

Vsak dan čitamo slovenske, nemške, hrvatske, češke i. dr. „kritike“ o raznih strokah umetnosti, in vsak dan mo-

remo citirati baš te Aškerčeve stihe. Tako je in — žal — tako bo.

Prav tako izvrstna je arabska parabola „Kavarna pri arabskem konju“. Koliko je Tefvikov le v Ljubljani!

„Kaj pomeni, če imaš sovraže?
To pomeni, da si jim na poti!
A če si na poti jim, si nekaj!
In čimbolj se veča broj sovragov,
večji si in si močnejši, kajpak!
Tolik si, da jeden sam sovražnik
ni ti kos, pa se še več jih zbira,
ki bi radi te na tla podrli . . .
Kjer ni nič, tam tudi ni nasprotstva.
Kdor ni nič, na poti ni nikomur.“

Tako je, bratje Tefviki! Aškerc govori modro, poslušajmo ga in pa Ibsena, ki je dejal: „Najmočnejši je mož, kadar stoji osamljen!“

Veličastna je himna „Nil“, filozofska „Heliopolis“, himna pozitivnemu, realnemu delu. Krasna je pestrobojna, ubranosti in občutja polna pesem „Večer pri Mohamed-Alijevi džamiji“. Med najboljše Aškerčeve balade spada v svojih opisih grandiozna in dramatska „Hufujeva piramida“. Tudi v njej je satira na kruto slavohlepje vladarjev, a prav aškerčevsko strupeņa satira je v baladi „Amenhotep IV.“ Hkratu pa obsega ta balada najlepšo himno solncu. Egipčanski žreci govore:

„Prosveta ljudstva je opasna stvar!
Globokim žepom našim je na kvar!
Poprej gospodje siti in veljaki —
sedaj smo lačni, suhi siromaki!“

Zato zastrupijo Amenhotepa, širitelja prosvete, čestilca solnca!

„In spet so zadovoljni vsi:
ljudje in njihovi maliki.
Z dohodki mastnimi najbolj
so zadovoljni svečeniki.“

Velika v svoji ideji in velika v svoji formi je prekrasna „Gizejska sfiga“, pendant baladi o „Nilu“. Duhovito izraženo idejo nahajamo v romanci „Dva vodnjaka“, polna humora in perečega cinizma je „Mohamed in Ajiša“: morda je celo aktualna!

„Naj šepeče, naj klepeče,
naj opravlja me Medina!
Kaj so mar mi svetohlinci!“

Tragična balada po zgodovinski istini je „Mohamed Alijeva pogostitev“. Čudno, Jurčič je v svojem „Tugomeru“ o Nemcih (Geronu) napisal isto zgodovinsko resnico, ki jo je tu spesnil Aškerc o Arabih (Mohamedu Aliju)! Roman v stihih je „Egipčanka“; v treh poglavjih je naslikal pesnik vso tragiko Slovenke v Egiptu. Prelepo je podal Aškerc prelest in grozo „Fata morgane“, in nežna simbolska romanca je „Palma“. Zaključek tega razdelka tvori balada o filozofki Hipatiji (l. 415 p. Kr.), ki je padla kot žrtva spletarskih in zavistnih krščanskih voditeljev, osvetljivih nečistnikov.

To so utrinki Aškerčevih vtiskov iz Egipta; le maloštevilni so, a krasni. Tudi po obliki so vse te balade in romances ter tudi vse lirske pesmi najskrbneje obrušene in v vsakem oziru dovršene. Tu ni nikakih mašil, nikakih banalnosti ali slaboglasij. Rime so čiste, verzi svetli, gladki in prožni, kakor damascenski meči. Le na dveh, treh mestih sem opazil morda za Štajerca, a ne za Kranjca dober stik, namreč: pozdrav — daljav (str. 3.), obráz — krás (str. 6.), menój — ovòj (str. 24.). A še ob to trojico nečistih rim se more spodtikati le pedant; navajam jih le v dokaz, da sem

tudi oblikovno pretaknil Egiptovske arabeske kritično do najmanjših ničnosti.

(Konec prihodnjič.)

Levstik Vladimir: Obsojenci. Str. 200. Cena 2-50 K broširano, 3-50 vezano. V Ljubljani 1909. Založil L. Schwentner.

„Glavno je, da je jajce kurje; ali ne? In jajce je od kure; kajti kura ga je zlegla; in s kuro je bil petelin, torej je tudi od petelina, če se mi prav dozdeva. . .“ Tako modruje očak Kikirikež, ko je dična Kokodinka zlegla nenormalno jajce. In vendar ta logika v tem slučaju ni bila prava, kajti jajce je bilo od orlice, zato tudi piščanec, ki se je izvalil, ni mogel biti normalen. Kurja družina ga sovraži, ker ni bil tak, kakor so drugi, sklenejo ga umoriti, toda v velikem usmiljenju mu prizanesajo in ga hočejo s skrbno vzgojo zednačiti z drugimi. Toda zaman, piščanec sanja le o visokem poletu, o neizmerni sinjini, o solčnih žarkih. In enkrat se vzdigne v zrak, a prešibek je še, obsedi na strehi, smrad dima ga spravi na tla. In kaj napravijo ž njim? Pristrižejo mu peroti in ga vtaknejo v kurnik. On pa gine hrepenenja po svobodi in ko zasliši nekoč svoje brate v višini, zasadi kljun v svoje prsi in pogine. Razume se, da ga pograbi zopet hudič, kakor ga je prinesel. Pobožni ljudje ga tudi nedvomno konštatirajo.

Kdor ima človeške starše, mora po kurji logiki biti tak, kakršni so vsi drugi. Gorje mu, če je „nenormalen“, če mu je narava morebiti podelila boljše darove, višji polet. Obsojen je, godilo se mu bo kakor nenormalnemu piščancu. Če ga ne umore drugi, storil bo to sam. Kajti „najbolj sovražijo tistega, ki leta“. Nič boljše pa ni tistemu, na katerega je narava v kateremkoli oziru pozabila. Vsak plus, kakor vsak minus, ki ga imaš v primeri z „normalnimi“ ljudmi, ti bo v pogubo.

Gotovo je to snov, ki je vredna spretnega peresa Levstikovega. Neizmerna je in neusahljiva. Takšne obsojence najdeš povsod. V prvi vrsti se tje prištevajo seve umetniki sami, ki živijo v vednem boju z realnimi ljudmi. Cankar nam je ta tip osvetlil že od vseh strani. Njih križev pot se začne po navadi že v gimnaziji; razmišljeni so kakor Vid, sanjarijo o letalnih strojih, koncem leta pa dobivajo dvojke iz latinščine in grščine. Seveda jih čaka usoda nenormalnega piščanca.

Nič manje pa ni število onih, ki so obsojeni zaradi telesnih hib. Levstik nam je v tem oziru opisal slepca. Dialog je nenavadno duhovit in psihološko vseskozi zanimiv. Mlad častnik se je bil ustrelil, vendar so mu zdravniki še oteli življenje, toda izgubil je luč oči za vedno. Njegova globoka izobrazba, njegovi drugi čuti, ki so se sedaj še poostriili, so mu nadomestili vid, čutil se je zadovoljnega, da, celo srečnega, toda obsojen je, mlada Breda ga je zavrnila.

Manje me je zadovoljila zadnja črtica „Rikard Malloprou“. Tudi on je bil obsojenec, dasi je imel samo majhno grbo, ki se niti opazila ni. Vendar ga je to tako vznemirjalo, da se je v svoji nevrasteniji že dvakrat hotel umoriti. Vendar tega ni storil, kajti bil je — rodoljub in kot tak ni vreden takšne častne smrti, dasi bi bila neizogibna logična posledica. Vsa črtica je pisana popolnoma v Cankarjevem žanru, kakor se sploh v vsej knjigi opaža več Cankarjevega vpliva, kakor smo ga pri samoniklem Levstiku vajeni. Nekateri prizori iz zadnje črtice so neokusni, tudi sicer je poleg soli mnogo popra. S Cankarjem skupna mu je tudi neodoljiva mržnja do „človeške svojati“, ki „mrgoli nizko“ pod njimi, skupno mu je norčevanje iz rodoljubov, ki so „sami zaslužni možje, listi naše gore in dike milega naroda“. Mislim, da je to za nas še prezgodaj. Na Cankarja spominja

na pr. tudi stavek: „V žepu imam novo naziranje, oglašeno in izbrušeno, svetlo in gotovo, kakor nalašč za parade“. Zdi se mi, da Levstikova zvezda ne kaže na ta tir.

Končno naj omenim, da se mi naslovna slika zdi neokusna in da se ne ujema z vsebino knjige. Dolar.

Planinski Vestnik je stopil že v 15. leto svojega življenja. Lično, prav primerno sukunjico je dobil ob svojem jubileju: obrobiljo ga planinke, glavo pa tvori pobočje Triglava s Triglavsko kočo in Aljaževim stolpom in kapelico. Tudi listova notranjost se je polepšala, modernizirala. Slike so vložene kot posebne priloge. P. V. ima poleg Planinskega društva največje zasluge za razvoj slovenske turisticke in je prav izdatno obogatil slov. turist. literaturo. Ustvaril nam je slov. turist. terminologijo ter razkril celo vrsto prav spretnih piscev strokovnjakov. Morda raztegne kdaj svoj program tudi na leposlovje specij. turistovskih snovi in pa sorodnih športnih strok. Kot priloge pa bi mogel prinašati pokrajinske slike domačih in tujih umetnikov. Mi se razvoja tega velekoristnega in v resnici dobrega lista iskreno veselimo ter mu želimo čim hitreje rasti in procvitanja!

Književna izdanja društva hrvatskih književnikov. Založniške razmere na Hrvatskem so slabše ko med Slovenci, Matica Hrvatska pa ne zmore vsega. Zato se v hrvatski domovini že več let občuti nedostatek dobrih, zlasti leposlovnih knjig. Tuje slovstvo preplavlja hrvatske knjigo-tržnice in hrvat. dome. Ker pa hrvat. pisci sami svojih literarnih del ne morejo zalagati in razpečevati, se je odločilo društvo hrvat. književnikov, ki itak že izdaja izvrstni zbornik „Savremenik“, da založi vsako leto vsaj šestero hrv. beletrističnih in drugih dobrih knjig ter hoče s tem ustrezati potrebam občinstva in piscev. Tako bo to vrlo društvo izdalo vsako leto: 1. en letnik „Savremenika“, 2. šest knjig v skupnem obsegu 60 tisk. pol, 3. izredna književna in umetniška izdanja, kakoršni sta bila doslej Gjalskega roman „Za materinsku rieč“ (5 K) in Miletiča zbornik člankov „Iz raznih novina“ (2 K). Naročnina za 6 knjig stane na leto K 12, v prednaročbi pa le 9 K. Naročniki „Savremenika“ (12 K) dobé vsa izredna književ. izdanja ob 25% popusta. Med prvimi knjigami, ki jih dobé stalni naročniki letnih izdanj, bodo povesti Dinka Šimunovića in pesmi Drag. Domjanića. Društvo pa ima tudi že rokopise raznih prvih hrvat. literatov najuglednejših imen. Med izrednimi izdanji izide vkratkem važno kult. hist. delo prof. dr. Bučarja „Protestantizem u Hrvatskoj“, razni romani, zborniki poezij, monografija z ilustracijami Nikole Mašića i. dr. Naročnino je poslati naravnost na društvo hrvatskih književnikov, Zagreb, Begovića ulica 3. Naj bi se oglasilo med naročniki čim več zavednih Slovencev in Slovenk!

„Savremenik“, mesečnik društva hrvatskih književnikov, je stopil v svoje IV. leto. Urednik mu je znani hrv. pisatelj Branimir Livadić, ki je znal zbrati okoli sebe najodličnejše hrvatske poete, noveliste in essayste. Zato je „Savremenik“ danes prva hrvatska revija, čisto zrcalo moderne hrvatske lepe književnosti. Romana Jos. Kosorja „Dan na moru“ in „Cupalo“, roman Viktorja Cara Emina „Nove borbe“, novele in črtice Borotha, Livadića, Lovrića, P. Petrovića, Turića, M. Begovića, A. Milčinić, Špun-Stričića i. dr., pesmi Tugom. Alaupovića, M. Begovića, Drag. Domjanovića, R. Katalinić-Jeretova, B. Lovrića, Jos. Milakovića, Vlad. Nazora, Mih. Nikolića i. dr., študije Br. Vodnića, Mil. Marjanovića, Matoša, dr. L. Vojnovića, M. Nodila i. dr., duhovite kritike in članki v „listku“ — vse to dela vsak nov letnik „Savremenika“ dragoceno hrvatsko umetniško delo.

Odkar je prestal izhajati velezaslužni „Vienac“, je „Savremenik“ edini hrvatski čistoliterarni mesečnik, ki daje rad prostora tudi srbskim in slovenskim piscem. Zofka Kvedrova-Jelovškova, dr. Fr. Ilešič, dr. Jos. Tomišek i. dr. so prispevali s svojimi spisi. Novi, IV. letnik prinaša celo vrsto velenimivih, aktualnih člankov, serijo pesmij, začetek novele „U dimu“ P. Petrovića, noveleto „Jaram“ Zofke K. Jelovškove in bogat „listek“. Slovencem, ki ljubijo hrvatsko književnost, priporočamo najtopleje ta krasni mesečnik, ki stane na leto 12 kron, na pol leta 6 kron ter se naroča tudi pri L. Schwentnerju v Ljubljani.

GLEDALIŠČE IN GLASBA.

Aljaž Jakob: V. zvezek mešanih in moških zborov. Str. 16. Vsebina: Job (S. Gregorčič) in V mraku (S. Gregorčič) — mešana zbora. Dneva nam pripelji žar... (S. Gregorčič), Z vencem tem ovenčam Slavo! (S. Gregorčič), Triglav (Slavin) — moški zbori. Župnik Aljaž si je naložil menda nalogo, uglasbiti večino Gregorčičevih pesmi. Doslej je izšlo že pet zvezkov Aljaževih zborov s 26 zbori, med temi je 22 zborov z Gregorčičevim besedilom. Enakost poklica in ljubezni do domovine ter soglasna ubranost njune duše združuje pevca in glasbenika, da imamo pred sabo umotvore, zajete iz slovenskega čustva in sezajoče globoko v slovensko srce. Naša pevska društva se morejo le radovati te zdrave, pristne domače glasbene literature. Vsak zvezek stane le 60 h in se dobiva v Katoliški bukvarni v Ljubljani.

NAŠE SLIKE.

Joso Bužan: Pomlad. (Umetniška priloga v treh barvah.) Hrvatski umetnik Joso Bužan, znamenit portretist in krajinar, je še mlad, velenadarjen slikar, ki pa se je s svojimi krasnimi deli na razstavah v Belemgradu in v Sofiji postavil takoj v prvo vrsto najboljših jugoslovanskih umetnikov. Bužan ljubi prirodu, narodne sujete, značilno hrvatske tipe in krajine, narodne hrvatske noše i. t. d. Tudi naša slika kaže slepega hrvatskega starega moža, ki ga je privedel krepki sin po dolgi zimi sedet pred kočo na pomladansko solnce. Ves vrt že poganja, črešnje in breskve že cveto in v travi že dehte pomladanske cvetke. — **Tomislav Krizman: Vinjete** na str. 67, 68 in 76. Krizman je mlad hrvatski slikar, ki je lani s svojimi originalnimi risbami iz Bosne vzbudil na Dunaju vseobčo pozornost. Njegove bosanske „razjedenine“ (Radierung) so izšle v dragoceni izdaji ter so našle v vseh umetniških listih največje priznanje. Krizman deluje odtlej stalno na Dunaju. Njegove pokrajinske slike so zbujele na jugoslovanskih umet. razstavah pravo senzacijo. Krizman je docela samorasel in vseskoz originalen v svoji tehniki, a tudi njegove barve so prav posebnega učinkovanja. Danes prinašamo troje njegovih vinjet, katerim sledé še druge. — **Rudolf Valić: Vinjeta.** — **Zima v gorah.** (Umetniška priloga). — **Felicijan pl. Myrbach: Sadovnjak.** Ta slika kaže dom slovenskega kmeta na Korozkem. — **W. L. Arndt: Odličan Bošnjak.** — **Kmetica iz Rakitnega v Bosni.** — **Kmet in kmetica iz Jajca.** Zaradi okupacije Bosne in Hercegovine grozi še vedno bojni požar vsemu Balkanu in Avstro-Ogrski. V razpor Srbije in naše države poseza zdaj že vsa Evropa, oboroževanje armad se izvršuje vsepovsod, a Slovenci gorko želimo, da se ohrani mir, ki je toli potreben kulturnemu in gospodarskemu razvoju Jugoslovancov. Vojna z brati in med brati bi bila za Slovence največja nesreča.